

BANKA VE

EKONOMİK YORUMLAR

3

MART 1994
YIL: 31
30.000 LİRA
•
AYLIK DERGİ

Okurlara Mektup / 3

Ekonomik Göstergeler (İç) / 4

İNCELEME / 5

Liberal Demokrasi ve
Piyasa Ekonomisi

Doç. Dr. Coşkun Can Aktan

Sermaye Piyasası / 31

Doç. Dr. Mehmet Bolak

Avrupa'da Fransız – Alman
Sermayesi ile Kurulan Şirketlerde
Yönetim Sorunları / 39

Prof. Dr. Dündar Sağlam

Dış Basından / 43

Doç. Dr. Nilсен Altıntaş

Ekonomik Göstergeler (Dış) / 46

Rant ve Rant Kollama

Faaliyetleri / 49

Asuman Altay

Ayın Ekonomik Olayları / 61

Dr. Yıldırım Kılıç

Yeni Yayınlar / 63

M. Tarık Yaşa

• **LIBERAL DEMOKRASİ VE PİYASA EKONOMİSİ**

• **RANT VE RANT KOLLAMA FAALİYETLERİ**

Emlak Bankası Türkiye’de ilk defa

DAR GELİRLİ VATANDAŞLARIMIZA UCUZ KONUT, UCUZ KONUT KREDİSİ

uygulamasına başlıyor.

BU ANAHTAR
KENDİ EVİNİZİN KAPISINI AÇACAK

Memurlar, öğretmenler,
işçiler, küçük esnaf, yeni evliler,
kira öder gibi kolayca ev sahibi olmaya
hazırlanın!

EMLAK BANKASI

"Daha Uygar Bir Yaşam İçin"

Denim
by
ordenim®

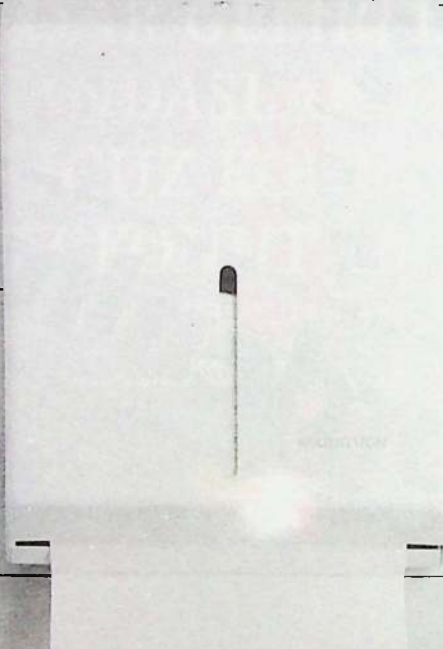

ORTA ANADOLU
TİCARET ve SANAYİ İŞLETMESİ T.A.Ş.

Yapı Kred. Plaza Büyükdere Cad. C. Blok Kat 11 80620 Levent-İstanbul
Tel: (1) 275 89 79 78 Hal Telex: 26743 Orna Tr. Fax: (1) 268 30 70

Fabrika: P.K. 31 Kayseri Tel: (35) 362680 Telex: 49540 Fax: (35) 362685

İşyeri... Tam yeri!

EXTRA MARATHON HAVLU... MARATHON HAVLU!

ÇOK EKONOMİK

Marathon Havlular özel bir dispenser ile kullanıma sunuluyor. Islak elle havlu alınırken diğer yaprakların ıslanması önleniyor... Islak ya da kuru... Marathon havlular çok dayanıklı. Her kullanımda en fazla iki yaprak Marathon yeterli...

ÇOK SAĞLIKLI

Her hareketle tek bir havlu alınmasını sağlayan "multifold" katlama yalnız Marathon Havlularda var. El sürülmemiş, tertemiz havlulara ulaşmanın en sağlıklı yolu.

ÇOK PRATİK

Özel dispenser ile Marathon Havlular elektrikli kurutma makinelerinin bakım, onarım; tekstil havluların yıkama, ağartma sorunlarını ortadan kaldırıyor.

İşyerinize Marathon temizliğini kazandırmak için, Girişim Pazarlama Kurumlar Müdürlüğü: İstanbul Bölgesi'ni (1) 274 27 00'dan, Ankara Bölgesi'ni: (4) 235 45 62'den, İzmir Bölgesi'ni: (51) 63 69 72'den, Antalya Bölgesi'ni (31) 47 52 54'den arayınız.

İPEKKAÇIT

banka ve ekonomik yorumlar

Aylık Dergi

Ekonomik ve Sosyal Yayınlar A.Ş.

Adına İmtiyaz Sahibi
BÜLEND ÇORAPÇI

Yazı İşleri Müdürü
DR. ÖZTİN AKGÜÇ

Danışma Kurulu Başkanı
ŞİNASI ÇELİKKOL

Danışma Kurulu

Prof. Dr. Asaf Savaş Akat • Dr. Öztin Akgüç •
Prof. Dr. Erdoğan Alkin • Prof. Dr. Güven Alpay
• Dr. Orhan Altan • Tevfik Altınok • Prof. Dr.
Osman Fikret Arkun • Prof. Dr. Mustafa A. Aysan
• Prof. Dr. Ömer Faruk Batırel • Dr. Metin Berk
• Prof. Dr. Ünal Bozkurt • Prof. Dr. Kenan Bulu-
toğlu • Prof. Dr. Nasuhi Bursal • Yavuz Canevi •
Ege Cansen • Halük Ceyhan • Mehmet Gün Çalı-
ka • Özer U. Çiller • Bülend Çorapçı • Ahmet
Demirel • Zeki Doğuoğlu • Necdet Durakbaşı •
A. Aydın Dündar • Gazi Erçel • Kaya Erdem •
Tarhan Erdem • Oktay Ersoy • Prof. Dr. Cunihur
Ferman • Prof. Dr. Atilla Gönenli • Prof. Dr. Emre
Gönensay • Doç. Dr. Seyfettin Gürsel • Prof.
Dr. Zeyyat Halıboğlu • Erhan Işıl • Prof. Dr. Hal-
lük A. Kabaaloğlu • Prof. Dr. Müh. Kemal Kafalı
• Adnan Başer Kafaçoğlu • Y. Doç. Dr. Ahmet S.
Kalin • A. Nazif Keyman • Prof. Dr. Yıldırım Kil-
kiş • Prof. Dr. Tamer Koçel • Kemal Kurdaş •
Prof. Dr. Kemal Kurtuluş • Prof. Dr. Erol Manisalı
• Prof. Dr. Orhan Morgil • Prof. Dr. Erdoğan Mo-
roğlu • Ziya Nebioğlu • Ergin Neng • Alp Orçun
• Rahmi Önen • Prof. Dr. İsmail Özavşan • M.
Celâlettin Özgen • Ertan Özgür • Tuncay Özlhan
• Selâhattin Özmen • Prof. Dr. Ergun Özsunay •
Doç. Dr. Merih Paya • Prof. Dr. Reha Poroy •
Prof. Dr. Dündar Sağlam • Halit Soydan • Prof.
Dr. Mehmet Şükrü Tekbaş • Osman N. Torun •
Fikret M. Tuncer • Nezih Tunçsiper • Prof. Dr.
Gül G. Turan • Doç. Dr. Şeref Türen • Doç. Dr.
T. Güngör Uras • İbrahim Ülkem • Dr. Cüneyt Ül-
sever • A. Doğan Yalın • M. Tarık Yaşa • Doç.
Dr. Göksel Yücel • Prof. Dr. Ahmet Yüksel

Yazı Kurulu

Dr. Öztin Akgüç • Doç. Dr. Seyfettin Gürsel
Doç. Dr. Merih Paya • Prof. Dr. Dündar Sağlam
Doç. Dr. T. Güngör Uras

Basım-Yayın Danışmanı
M. TARIK YAŞA

OKURLARA MEKTUP

Sevgili Okurlarımız,

Bir kez daha yinleyelim: Derginiz yazarları bakımından da şanslı bir yayın organıdır. Dergi'nin kendilerine teşekkür borçlu olduğumuz yazarlarından bir bölümü aynı zamanda okurları olan genç bilim adamlarıdır. Dergi'ye gelen çok sayıda yazı sıraya konulmakta, ilgili uzmanların görüşleri alındıktan sonra yayınlamaktadır. Dergi'nin sayfa sayısı sınırlı olduğundan, gönderilen yazıların yayınlanamayacağı nitelikte görülenlerinden bir bölümü uzun süre bekletilmekte, bu da bizi son derece üzmetmektedir. Yazarlarınıza birkaç noktayı, bizi anlayışla karşılayacaklarna inanarak yeniden hatırlatalım: Lütfen güncel konularla işleyiniz, yazı boyunu kısa tutunuz ve tekrarlardan kaçınız. Yazınızı başka bir yayın organına gönderdiyseniz bize bilgi veriniz. Dergi sayfalarna sığmayacak büyüklükteki tablolar, şema ve çizgeleri elden geldiğince yazı ile ifade ediniz. Fotokopileriniz ve daktilo yazılarınız silik olmamalı, -özellikle yabancı dillerdeki sözcükler- rahatça okunabilmelidir. Özel araştırmaya ve incelemelere öncelik verildiği de unutulmamalıdır. Bunlara uyarınız, yazınızın kısa sürede yayınlannması için elverişli ortamı yaratmış olursunuz.

Bu sayıda «Liberal Demokrasi ve Piyasa Ekonomisi» başlıklı ayrıntılı bir inceleme verildiğinden, «Ekonomik Yorumlar» bölümü yer almamaktadır. Bu incelemenin yazısını, Dergi'de daha önce çıkan yazılardan tanıyoruz. Yazann bu çalışmasını da öncekiler gibi ilginç bulacaksınız. Yazar, yeniden bir yükseliş dönemi yaşayan liberalizm konusunda bazı değerlendirmeler yapmakta, «yeni sağ» akımının içinde önemli bir yeri olan «muhafazakârlık ve liberalizm»i karşılaştırmakta, aralarındaki benzerlikleri ve farklılıkları ortaya koymaktadır. Ayrıca, «liberalizmsiz demokrasi» olup olmayacağı tartışmakta, liberalizmin adalet ve ahlak anlayışını, devletin ekonomiye müdahalesi konusundaki temel yaklaşımları özetlemektedir. Dergi'de sunulan diğer yazıların da, her zaman olduğu gibi ilginizi çekeceğini umut ediyoruz. Bu arada özellikle «Rant ve Rant Kollama Faaliyetleri» başlıklı teorik çalışmayı okumaları salık veriyoruz.

Saygılarımızla.

Ekonomik Göstergeler (İç)

Mart/1994

	1991	1992	1993		
			Eylül	Ekim	Kasım
T.C. MERKEZ BANKASI					
Döviz ve Altın Mevcudu (milyon \$)	6626.0	7564.0	8399.0	8330.0	8052.0
Banknot Miktarı (milyar TL)	21288.5	36838.1	59152.1	62098.0	60559.3
T.C. Merkez Bankası Kredileri (milyar TL)	22976.1	51528.3	61664.8	78130.1	87284.6
Hazineye Kısa Vadeli Avans (milyar TL)	13605.4	30983.1	35612.5	49805.5	57755.7
BANKALAR (milyar TL)					
Toplam Mevduat	114526.6	192987.5	248298.3	277635.4	260757.3
Ticari Kuruluşlar Mevduatı	21615.3	36247.5	43448.3	42696.2	44007.2
Tasarruf Mevduatı	57307.2	90906.0	112831.2	115977.2	118019.1
Vadesiz Tasarruf Mevduatı	7293.6	12173.6	16733.4	16867.2	16091.0
Vadeli Tasarruf Mevduatı	50013.6	78732.4	96097.8	99110.5	101928.1
Mevduat Sertifikası	3389.7	3708.7	2890.1	2970.8	2976.0
Resmi Kuruluş Mevduatı	3151.3	6612.9	16315.4	13245.7	16723.3
Bankalar Mevduatı	8281.6	20433.0	30998.0	61324.7	32250.3
Diğer Kuruluşlar Mevduatı	20781.6	35079.4	41815.3	41420.4	46780.9
Döviz Tevdiatı	54083.5	112501.5	173788.1	167646.1	202489.6
Toplam Krediler	130749.0	231532.1	370681.1	390246.4	408786.3
Tanım	18116.1	39221.8	44598.6	47417.0	49294.6
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	13579.7	22692.4	33567.8	36168.9	38189.5
Mesleki (Küçük Esnaf ve Sanatkar)	3470.0	5354.0	7553.3	7827.1	8274.6
Gayrimenkul	8524.84	16515.5	28285.3	29237.3	30272.5
Denizcilik	120.67	66.6	19.5	20.6	21.1
Turizm	1928.64	2431.5	2835.6	2734.7	2795.5
Diğer İhtisas Kredileri	269.97	186.1	214.9	202.6	214.1
Ticari, Sınai, Salı	84739.46	145064.1	253611.9	266638.2	279724.3
PARA ARZI (milyar TL)	43395.06	81493.0	105198.0	112559.0	109576.0
FIYATLAR (DİE Toptan Eşya 1981 = 100, Tüketici Fiyatları 1987 = 100)					
Toptan Eşya Fiyatları İndeksi (Genel)	805.0	1299.3	1837.1	1902.6	2023.5
Tanım (Genel)	795.0	1186.6	1753.2	1825.9	2016.3
İmalat Sanayii (Genel)	807.8	1320.0	1830.1	1892.1	1988.3
Tüketici Fiyatları (Türkiye)	957.0	1588.3	2305.8	2464.7	2622.3
Tüketici Fiyatları (İstanbul)	934.2	1525.0	2187.4	2361.5	2510.0
DIŞ ÖDEMELER (milyon \$)					
Dışalım (CIF)	21038.3	22871.5	21152.3	23469.4	26070.5
Dışsalım (FOB)	13597.9	14715.4	10712.6	12131.9	13421.3
İşçi Dövizleri	2819.0	3008.0	2261.0	2473.0	2689.0

Notlar: (1) TCMB altın ve döviz mevcuduna, altın stokunun yeniden değerlendirilmesinden doğan değer artışı dahilidir. (2) TCMB kredilerine, borç tahkimleri (konsolide edilen krediler) dahil değildir. (3) Para arzı (M₁) dar anlamıdır. (4) Toptan eşya fiyatları, 1991 Ocak ayından itibaren «1987=100» olarak verilmektedir.

İnceleme

Doç. Dr. COŞKUN CAN AKTAN

Liberal Demokrasi ve Piyasa Ekonomisi

I — GİRİŞ

BU yazıda içinde yaşadığımız yüzyılın son çeyreğinde tekrar önem kazanan ve yeni bir yükseliş dönemi yaşayan liberalizm konusunda bazı değerlendirmeler yapmak istiyorum. İlk olarak «Yeni Sağ» akımı içinde önemli bir yeri olan Muhafazakârlık ve Liberalizm'in bir karşılaştırmasını yapmaya, aralarındaki benzerlik ve farklılıkları ortaya koymaya çalışacağım. Daha sonra demokrasi ve liberalizmin ne anlama geldiklerini ve «liberalizm-siz demokrasi» olup olamayacağını tartışacağım. Yazımın devamında liberalizmin adalet ve ahlak anlayışını, devletin ekonomiye müdahalesi konusundaki temel yaklaşım ve önerileri özetlemeye çalışacağım.

II — Liberalizm ve Muhafazakârlık

«Muhafazakârlık nedir? Eski ve denenmiş hayran olmamak, yeni ve denenmemişe muhalif olmak değil midir?»

Abraham Lincoln

Muhafazakârlık (Conservatism) en kısa ve öz bir biçimde «mevcut hu-

kuki durumun ve kurulu düzenin (status quo) muhafazası» olarak tanımlanabilir. Lincoln'un yaptığı tanım gerçekten önem taşımaktadır. Muhafazakârlık ne geçmişe büyük özlem duymakta ne de «status quo»yu bütünüyle değiştirecek radikal reformlar yapmayı uygun görmektedir.

Muhafazakâr düşüncenin ilk savunucularından biri 18. yüzyıl İngiliz düşünürü Edmund Burke (1729-1797)'dir. Burke 1790 yılında yayınladığı «Fransa'daki Devrim Üzerine Düşünceler» (Reflections on the Revolution in France) ve «Yeni Whig'lerden Eski Whig'lere Bir Rica» (An Appeal From the New Whigs to the Old) adlı kitaplarında muhafazakâr düşüncenin temelini ortaya koymuştur.

Muhafazakârlık, liberal doktrin ile bazı benzerlikler göstermesine rağmen ondan pek çok konuda ayrılır. Her iki düşünce ya da doktrinin bir karşılaştırmasını yapmak yararlı olacaktır. Aşağıda muhafazakâr düşüncenin temel özellikleri ele alınarak liberal

düşünce ile bir karşılaştırması yapılmıştır.

- Muhafazakârlık, en başta kurulu düzenin, yani status quo'nun değişmesine şüphe ile bakmaktadır. Bu açıdan muhafazakârlık «şüpheli» bir doktrindir. Bir diğer ifadeyle, toplumda radikal reformlar yapılarak mevcut geleneklerin, kural ve kurumların değiştirilmesi konusunda şüphelidir. Liberalizm bu açıdan muhafazakârlıktan ayrılır. Liberal düşünürlerin birçoğu, iyi bir toplumsal düzen oluşturmak için kural ve kurumların değiştirilmesini savunurlar.

- Muhafazakârlık, «anti-rasyonalist» bir düşünceyi savunur. Bu yönüyle, muhafazakârlar; David Hume ve onu takiben Adam Smith, Frederic Bastiat ve F.A. von Hayek gibi liberallerden farklı düşünmezler. Bir başka ifadeyle evrimci rasyonalizmi savunan liberal düşünürler ile muhafazakârlar arasında bu açıdan bir fikir ayrılığı sözkonusu değildir. Ancak, yapıcı rasyonalizmi savunan liberal düşünürler (John Locke, J.J. Rousseau, James M. Buchanan ve diğerleri) muhafazakârlardan farklı bir anlayışa sahiptirler.

- Muhafazakârlık, merkezi bir güç ve otorite sistemi bulunmadan istikrarlı bir toplumun olamayacağı düşüncesini savunur. Devlete itaat ve

◆ Gelecek, umut sahibi olanlar için vaatlerle doludur.

Goethe

◆ İstatistikler, muhakemcinin yerini alamazlar.

Henry Clay

kanunlara riayet, muhafazakâr düşüncenin belirgin bir özelliğidir. Bu açıdan muhafazakâr düşünce, İngiliz siyaset bilimcisi Norman Barry tarafından «Devlete İtaat ve Kanunlara Riayet Mistisizmi» olarak adlandırılmaktadır. Liberalizm, bu açıdan muhafazakârlıktan ayrılır. Liberalizm, güçlü bir devletin özgürlükleri için ciddi bir tehlikeye olduğunu savunur. Liberalizm, devletin görev ve fonksiyonlarının mümkün olduğu ölçüde sınırlandırılmasından yanadır.

- Muhafazakârlık, «bireyci» değil «toplumcu» bir doktrini savunur. Muhafazakârlık, liberalizmin metodolojik bireycilik ilkesini reddederler. Onlara göre bireyden daha önemli olan aile ve toplumdur. Muhafazakârlığı bu yönüyle «Toplumcu Bireycilik» (Communitarian Individualism) olarak da tanımlayanlar vardır (Dunn ve Woodard, 1991, s. 44).

- Muhafazakârlık, liberalizm gibi piyasa ekonomisini savunur. Hür teşebbüs, özel mülkiyet, rekabet, özgürlük gibi temel kurumlar muhafazakârlar tarafından da savunulmaktadır.

- Din ve ahlak, muhafazakârlar tarafından önem verilen ve saygı duyulan kurumların başında gelir. Muhafazakârların birçoğunda din ve ahlaka saygı ve bağlılık sözkonusudur. Muhafazakârlara göre, din ve ahlakın devlet tarafından korunması ve gözetilmesi gereklidir. Geleneksel muhafazakârlardan farklı olarak bazı çağdaş muhafazakârlar din ve devlet işlerinin birbirinden ayrılmasını yani laikliği savunurlar. Muhafazakârlardan farklı ola-

rak, liberaller ise din ve ahlak kurumlarının tamamen bir özgürlük meselesi olduğuna inanırlar.

- Muhafazakâr düşüncede demokrasi ve kanun hâkimiyetine inanç sözkonusudur. Muhafazakârların demokrasi konusundaki düşünceleri esasen, liberallerin görüşleri ile tezat teşkil etmemektedir.

- Muhafazakârların adalet konusundaki düşünceleri de önem taşımaktadır. Adalet konusunda, muhafazakârlar, eşitliğin ya da sosyal adaletin, sosyal politikanın temel bir amacı olmasını reddederler. Her ne kadar, liberallerden farklı olarak muhafazakârlar, piyasa tarafından «kendiliğinden ve keyfi» olarak belirlenen gelir dağılımının, kişilerin liyakat veya hak etmelerine göre değişikliğe uğraması gerektiğini ileri sürselerse de; toplumda doğal olarak eşit yetenekte olmayan kişilere eşitçi bir gelir ve servet kalıbının zorla kabul ettirilmesinin de haklaştırmayacağını belirtirler. Muhafazakârlara göre toplumda sadece servete dayanmayan doğal bir hiyerarşi vardır ve bu hiyerarşiye devlet müdahalesinin artması, hiyerarşinin sağladığı istikrarı bozar. Muhafazakârların, gelirin yeniden dağılımının sosyal düzene yönelik tehdidine nazaran, çağdaş klasik liberallerin öncelikle üzerinde durdukları, kişisel mülkiyet hakkının ihlalinden daha az endişe duyduklarına dikkat edilmelidir (Barry, 1989, s. 102).

- Muhafazakâr düşüncede, özel mülkiyet ve veraset kurumları da önem taşımaktadır. Muhafazakârlara göre devlet meşruiyetin tek kaynağı

değildir ve toplum hayatında geleneklerin, içtihat hukukunun ve yerleşmiş olan mülkiyet haklarının önemli bir değeri vardır. Muhafazakâr düşüncede klasik liberallerin aksine, mülkiyet hakkı öncelikle bireyci mülkiyet hakkı teorisine değil, özel mülkiyetin sosyal dengeye yaptığı katkıya dayanır. «Mülkiyet bir hak olduğu kadar sorumluluktur» diyen muhafazakâr düşünce, bu noktayı güzel bir şekilde yansıtır. Mülkiyet hakkı kişinin kendine ait olanla dilediğini yapmada sınırsız bir hakka sahip olması demek değildir. Muhafazakârlara göre mülkiyet hakkı, toplumun ihtiyaçları ile sınırlıdır (Barry, 1988, s. 102 – 103).

Yukarıda muhafazakâr düşüncenin temel özelliklerini ele alarak liberalizm ile birlikte bir değerlendirmesini yapmış bulunuyoruz. Hemen belirtelim ki, özellikle 1980'li yılların başlarından itibaren eski liberal düşünce (klasik liberalizm) gibi, eski muhafazakâr düşünce de önem kazanmış, ancak günün koşullarına göre bazı değişiklikler göstermiştir.

Günümüzde neo – muhafazakâr düşüncenin temsilcileri arasında başta Michael Oakshott ve Roger Scruton'u belirtmek gerekir. Oakshott'ın «Kanun Hâkimiyeti» (The Rule of Law) ve Scruton'ın «Muhafazakârlığın Anlamı» (The Meaning of Conservatism) adlı eserleri önem taşımaktadır.

İngiltere dışında çağdaş muhafazakârlığın temsilcileri arasında ABD'nde; Robert Nisbet, Norman Podhoretz, Irving Kristol ve Daniel Bell'i saymak gereklidir. ABD'nde bunlardan

önce eski muhafazakâr düşüncenin önde gelen temsilcisi Russell Kirk olmuştur. Kirk 1953 yılında «Muhafazakâr Görüş» (The Conservative Mind) adlı eserini yayınlamıştır. ABD'nde günümüzde özellikle Irwing Kristol muhafazakâr düşüncenin en popüler isimlerinden birisidir. Kristol'ın «Kapitalizme İki Alkış» (Two Cheers for Capitalism) ve «Bir Neo-Muhafazakârın Düşünceleri» (Reflections of A Neo-Conservative) adlı eserleri önem taşımaktadır.

III — Liberalizm ve Demokrasi

«Liberalizm ve demokrasi birbirleriyle uyuşabilmelerine rağmen, aynı şey demek değildirler. Liberalizm devlet gücünün kapsamı, demokrasi ise bu gücün kimin elinde olduğu ile ilgilidir. Aralarındaki fark, her iki kavramın karşıt anlamını ele alınca daha iyi anlaşılır: Liberalizmin zıddı, totaliterizm; demokrasinin zıddı ise otoriterizmdir. Netice olarak, en azından ilke olarak demokratik bir devletin totaliter, otoriter bir devletin ise liberal olması mümkündür.»

Friedrich August von Hayek

Hayek'in ifade ettiği gibi demokrasi bir yönetim tarzıdır. Demokrasi yönetimin kimin elinde bulunduğu ile liberalizm ise yönetimin kapsamı, bir başka ifade ile devlet gücünün kapsamı ile ilgili bir kavramdır. Devletin üretim faktörlerine ne ölçüde sahip olduğu ve milli üretime ne ölçüde katkıda bulunduğu esas alınarak devletin gücü «kantitatif» anlamda; ekonomiye yaptığı dolaylı ve dolaysız müdahaleler esas alınarak da devletin gücü «kalitatif» anlamda ölçülebilir. Kısaca libe-

ralizm devletin büyüklüğü konusu ile ilgilidir.

Hayek'e göre demokrasinin zıddı Otoriterizm'dir. Otoriterizm'de egemenliğin kaynağı halk değil, bir kişi ya da zümredir. Bu çerçevede, monarşi ve oligarşi otoriterizme ya da otokratik devlet sistemlerine örnektir. Hayek'e göre liberalizmin zıddı ise totaliterizm'dir. Totaliterizmde, devlet sınırsız güce sahiptir.

Demokrasi ve liberalizm arasında ki benzerlik ve farklılıkları daha iyi anlamak için konuyu biraz açmak yararlı olacaktır. İlk olarak şu soruyu cevaplamaya çalışalım: Demokrasi, tek başına özgürlüğü korumak için yeterli midir? Bireysel hak ve özgürlükler demokratik bir devlet içerisinde güvence altına alınmış mıdır?

Demokrasi, bireysel hak ve özgürlükleri tek başına korumak ve güvence altına almak için yeterli olamaz. Bireysel hak ve özgürlükler ancak liberalizm ile korunabilir. Devletin güç ve yetkilerinin sınırlandırılması halinde ancak bireysel hak ve özgürlüklerden sözedilebilir. Her demokratik yönetim, liberal siyasal düzenin ilkelerini benimsememiş olabilir. Hayek'in deyişiyle demokratik bir devlet, liberal değil aksine totaliter olabilir. Bunun en güzel kanıtı eski Rusya'daki Marksist Demokrasi'dir. Oysa Marksist Demokrasi tamamen totaliter bir rejimdir. Bireysel hak ve özgürlüklerin sözkonusu olmadığı bu rejime de demokrasi kelimesinin yakıştırılmış olması tarihin garip bir cilvesidir.

Günümüzdeki «temsili demokrasi» anlayışı da liberalizm ile tam bağ-

daşmamaktadır. Günümüzdeki temsili demokrasi anlayışı görünüm itibarıyla totaliterizmden pek farklı olmayabilir. Nitekim günümüzde temsili demokrasilerde devletin güç ve yetkilerinin sınırlandırılmamış olması, sonuçta bir «çağdaş kölelik» rejimi ortaya çıkarmıştır.

İkinci olarak şu soruları cevaplamaya çalışalım: Çoğunluk oylarına sahip bir yönetim tarzı demokrasi olarak adlandırılabilir mi? Böyle bir yönetim şeklinde liberalizm yaşayabilir mi? Bu soruları cevaplamadan önce yine Hayek'in konu ile ilgili şu sözlerini aktaralım:

«...Demokratik yöntemlerin benimsenmesi ile, siyasi iktidar üzerinde başka sınırlamalara gerek kalmadığının sanılması, asrımızın trajik bir hatasıdır. Demokratik yöntemlerin kullanılması siyasi iktidarın denetlenmesinde kullanılan geleneksel sınırlamalara artık ihtiyaç kalmadığı inancını yaygınlaştırdı. Halbuki belli çevrelerin yararına olan faaliyet programlarını destekleyecek çoğunluk gruplarını oluşturmak zarureti, yeni bir keyfilik ve tarafgirlik kaynağı olmuş ve çoğunluğun ahlaki prensipleri ile bağdaşmayan sonuçlar yaratmıştır... Parlamento çoğunluğu, çoğunluk olarak kalabilmek için, çeşitli çıkar çevrelerinin desteğini satın almak ve bunun için de ne istiyorlarsa yapmak zorundadır.» (Savaş'dan naklen, 1989, s. 31 -32).

Hayek'in güzel bir şekilde ifade ettiği gibi «Çoğunluk Demokrasisi», gerçek demokrasi demek değildir. Çünkü, seçmen tercihlerinin çoğunlukta

olması o tercihlerin tamamen doğru olduğunu hiçbir zaman göstermez. Hele günümüz siyasal karar alma sürecinde siyasal ilgisizlik, siyasal bilgisizlik, siyasal miyopluk, siyasal unutkanlık (amnesia), baskı ve çıkar gruplarının güç ve etkisi ve benzeri faktörler, seçmen tercihlerinin gerçek bir biçimde belirlenmesine engel olmaktadır. Bu bakımdan çoğunluk oylarını alan bir siyasal partinin ne ölçüde meşru bir iktidar olduğu, üzerinde tartışılması gereken bir konudur.

Özette oy çokluğu ilkesini demokrasi ile eş anlamlı saymak ve kabul etmek yanlıştır. Bu tür bir yönetimde, bireysel hak ve özgürlüklerin bütünüyle korunduğundan ve gözetildiğinden sözetmek olanağı yoktur. Daha açık bir ifadeyle, çağdaş demokrasilerdeki çoğunluk ilkesi ya da kuralı liberal bir toplum için yeterli değildir.

Peki demokrasi ve liberalizm ne ölçüde bağdaştırılabilir? Sanırım cevaplanması gereken soru budur. Kanaatimce demokratik ve liberal bir toplum ancak «Liberal Demokrasi» ya da «Anayasal Demokrasi» ile gerçekleştirilebilir. Liberal Demokrasi ya da aynı anlama gelmek üzere kullandığım Anayasal Demokrasi, toplumsal uzlaşma metni olarak adlandırılan anayasalarda devletin güç ve yetkilerinin sınırlandığı ve bireysel hak ve özgürlüklerin güvence altına alındığı bir yönetim şeklidir. Bir diğer deyişle, liberal sosyal düzenin ilkeleri üzerinde toplumsal uzlaşmanın sağlandığı ve siyasal iktidarların anayasanın sınırları içinde güç ve yetkisini kullandığı yönetim şekli liberal demokrasidir.

IV — Liberalizm ve Paternalizm

Paternalizm, «Baba Devlet» anlayışı olarak tanımlanabilir. Paternalizm, Latince «pater» kelimesinden türetilmiştir. «Pater», Latince «baba» ya da Türkçe'ye uyarlanmış şekliyle «peder» demektir. Paternalizmin özü şudur: Nasıl ki bir baba evlatlarını tehlikelerden, güçlüklerden ve kötülüklerden koruyorsa, devlet de vatandaşlarını dış düşmanlardan ve dış istilalardan korumalı, ülke içinde ise vatandaşların birbirlerine baskı ve zulüm yapmalarını ve şiddete başvurmalarını engellemelidir. Kısaca Devlet Baba, vatandaşlarını kanatlarının altına almalı ve onlara her türlü yardımı ve desteği sağlamalıdır.

«Bir babanın görevi nedir ve ne olmalıdır?» sorusu subjektiftir. Baba olan herkes bu konuda farklı düşünebilir. Onların düşüncelerinde şüphesiz sosyal, ekonomik ve kültürel faktörler önemli rol oynar. Aynı şekilde «Devlet Baba'nın görevi nedir, ne olmalıdır?» sorusu da subjektif bir karakter arzeder. Ekonomik sistemler, «Devletin görevi nedir ve ne olmalıdır?» sorusuna farklı cevaplar verirler.

Bir doktrin olarak «Liberalizm» ve liberal ekonomik düzen modeli olarak da «Kapitalizm» esasen paternalizme karşıdır. Liberal düşünürlerin birçoğu ekonomik birimlerin kendi kararlarının sonuçlarına kendilerinin katlanmaları gerektiğini ve devletin bazı kişilere ve kurumlara özel muamele yapmasının doğru olmadığını savunurlar. Klasik liberalizm ve neo-liberalizm taraftarları devletin iç güvenlik, dış güvenlik, adalet ve diğer bazı sınırlı görevler di-

şında görevler üstlenmemesini savunurlar. Bir başka ifadeyle, klasik liberalizmi ve neo-liberalizmi savunanlar «Baba Devlet» anlayışına karşıdır. Ancak bu, devletin toplumda hiç kimseye yardım yapmaması ve destek olmaması anlamına gelmez. Örneğin, liberalizmin çağdaş savunucuları arasında önemli bir yeri olan Milton Friedman, bir toplumdaki akıl hastalarının, kimsesizlerin, güçsüzlerin, yaşlıların vb. kimselerin devlet tarafından korunması gerektiğini belirtmektedir. Hatta Friedman, devletin bu kimselere eğer gelirleri fakirlik seviyesinin altında ise «negatif gelir vergisi» adı altında bir transfer harcaması yapmasını da önermektedir.

Liberalizmin savunucuları, yukarıda belirtilen istisnalar dışında devletin ekonomiye karışmamasını ve ekonomik birimlerin karar ve faaliyetlerinden tamamen kendilerinin sorumlu tutulmaları gerektiğini savunmaktadırlar. Liberalizme günümüzde önemli katkılarda bulunan Virginia Okulu'na mensup iktisatçılar, günümüzde baskı ve çıkar gruplarının da gayretleriyle devletten karşılıksız bir ekonomik ya da sosyal transfer elde etme gayretlerinin arttığı ve bunun devletin transfer harcamalarının giderek artması sonucunu doğurduğunu belirtmektedirler. Bu iktisatçılar, baskı ve çıkar gruplarının devletten transfer elde etme gayretlerini «rant kollama» olarak adlandırmaktadırlar. Yine Virginia Okulu iktisatçıları «yardımsever despot» (benevolent despot) olarak tanımladıkları devlet anlayışının yanlış olduğunu ve gelirin yeniden dağılımını sağlamaya yönelik politikaların sonuçta hizmete

ihtiyacı olanlardan çok politikacılara, bürokratlara ve baskı ve çıkar gruplarına yarar sağlayacağını iddia etmektedirler.

Liberallerden farklı olarak libertarianistler, paternalizme ve altruizme tamamen karşıdır. Libertarianistler, paternalistik ve altruistik tüm uygulamalara (örneğin, işsizlik sigortası, fakirlere aş, iş, giyecek yardımı yapılması, devletin akıl hastahaneleri, kimse-siz evleri vb. açması gibi) karşıdır. Onlara göre bu tür hizmetler piyasada pekala gönüllü kuruluşlar olarak bilinen kâr amacını gütmeyen özel kuruluşlar ve vakıflar tarafından yerine getirilebilir.

Libertarianistlerin pür özgürlük düşüncesine saygı duymakla birlikte, onların bazı sosyal gerçeklere karşı duyarsızlıklarını kabul etmek mümkün değildir. Kanaatimce devletin; iç güvenlik, dış güvenlik, adalet hizmetleri dışında bazı sınırlı paternalistik ve altruistik uygulamalarını anlayışla karşılamak gerekir.

V — Liberalizm ve Adalet

İyi bir sosyal düzenin temel ilke ve kurumları içerisinde adalet önem taşımaktadır. Adalet esasen görelî bir kavramdır; kişiden kişiye, toplumdan topluma ve hatta zamandan zamana farklı anlaşılabilen ve farklı yorumlanabilen, bu yüzden de yüzyıllardan beri üzerinde tamamen uzlaşılammış bir kavramdır. «Adil bir sosyal düzenin temel ilkeleri nelerdir?» sorusuna verilecek cevaplar siyasi ve iktisadi doktrinler ve ideolojiler açısından da farklılıklar arz etmektedir.

Adalet kavramı esasen çeşitli şekillerde tanımlanmaktadır. Hukukî anlamda adalet «haklar yönünden eşit olma», iktisadî anlamda adalet ise «üretim bölüşümü yönünden eşit olma» şeklinde tanımlanabilir. Yukarıdaki adalet tanımından biraz farklı bir adalet tanımı şu şekildedir: «Adalet, hak sahibi olan kimseye hakkının verilmesidir». Bu şekilde bir adaleti «Hakkaniyetçi Adalet» olarak tanımlamak da mümkündür. Ancak bu adalet tanımı da eleştiriye açıktır. Zira «Kişi, hangi haklara sahiptir veya sahip olmalıdır?» sorusu önem taşır. Bir örnek verelim: «Herkes, yiyecek, giyecek ve yatacak bir yere sahip olmalıdır.» demek adalet yönünden üzerinde tartışılacak bir konudur. «Haklar yönünden eşitlik» şeklinde ifade edilen adalet yaklaşımına göre yukarıdaki hak doğrudur ve adildir. Oysa «hak sahibi olan kimseye hakkının verilmesi» şeklinde ifade edilen bulan hakkaniyetçi adalet yaklaşımına göre yukarıda belirtilen hak doğru ve adil değildir. Bu ikinci adalet yaklaşımına göre, «Ancak çalışan kimse, bunun karşılığında yiyecek, giyecek ve yatacak yere sahip olmalıdır.» denilebilir. Burada çalışan kimse hak sahibi, diğer bir deyişle hak eden kimsedir. Biraz daha etraflıca düşünüldüğünde, bu tanımın da yetersizliği anlaşılır. Bir kimse, örneğin kendisine ailesinde kalan gelir ve servetle çalışmaksızın yaşamını sürdürebilir. Ancak, bunun ne ölçüde adil olduğu yine kişiden kişiye, ideolojiden ideolojiye değişebilen bir konudur. Bunun dışında çalışmayacak durumda olan kimselerin durumu da yukarıda belirtilen «çalışan kimse hak sahibidir» ifadesinin yanlış olduğunu ortaya koy-

maktadır. Zira toplumda çalışma gücü olmayan, fiziki ve akli yönden özür-lü insanlar mevcuttur. Bu insanlar için elbette hak ve adalet kavramları farklı olarak ele alınmak zorundadır.

Konuyu daha fazla dağıtmadan şunu belirtmek gerekir: Adalet tamamen açıklığa kavuşturulamamış ve üzerinde uzlaşılammış bir kavramdır. Şurası muhakkaktır ki, insanların her alanda eşit olmasını savunan bir adalet yaklaşımı ütopyadan öteye bir anlam taşımamaktadır. Çünkü toplumda yaşayan bireylerin çalışma gayretleri, yetenekleri, sahip oldukları imkânlar vs. yönlerden aynı durumda ve eşit olmadıkları kesindir. Toplumda çalışkan, tembel, yetenekli-yeteneksiz, üstün zekalı, normal zekalı ve zeka özür-lü şeklinde adlandırılan kimse-ler vardır. Bunların hepsini daha başlangıçta aynı kefeye koymak adaletsizlikten başka bir şey değildir. Özetle, insanlar hiçbir alanda tam ve mutlak bir eşitliğe sahip değildirler. Bu yüzden mutlak eşitlik ve mutlak adaletten söz etmek doğru değildir.

Adalet kavramı üzerinde bu şekilde değerlendirmeler yaptıktan sonra şimdi «Toplumda adalet nasıl sağlanır?» sorusunu cevaplamaya çalışalım. Hemen belirtelim ki, burada iktisadi anlamda adalet kavramını esas alacağız. Cevaplanması gereken temel sorular şunlardır:

- Üretim bölümünü eşit olmalı mıdır?

- Adil bir üretim bölümünü, bir diğer ifadeyle adil bir gelir ve servet dağılımı «piyasa»da kendiliğinden otomatik olarak sağlanabilir mi? Yoksa

devletin piyasaya müdahale ederek üretim bölümününü değiştirmesi ve düzeltmesi mi gerekir?

- Eğer adil bir üretim bölümünü için devlet müdahalesi gerekiyorsa, bunun sınırları nedir? Devlet hangi araçlarla ve ne ölçüde piyasadaki üretim bölümünü düzeltmelidir?

Bu ve benzeri soruların cevaplarını esasen üç farklı adalet teorisi çerçevesinde inceleyebiliriz:

1. Devlet müdahalesine yer verilmeyen pür piyasa adaleti.

2. Sınırlı devlet müdahalesine yer verilen piyasa adaleti.

3. Fonksiyonel devlet müdahalesine yer verilen piyasa adaleti: Sosyal Adalet (Dağıtıcı Adalet).

Devlet müdahalesini bütünüyle reddeden ve adil bir gelir ve servet bölümününün piyasa ekonomisinin tabii işleyişi ile sağlanacağını kabul eden yaklaşıma «Pür Piyasa Adaleti» adı verilebilir. Bir başka ifadeyle bu yaklaşım siyasal karar alma mekanizmasını bütünüyle reddeder. Bu yüzden bu yaklaşıma «fiyat mekanizmasına dayalı adalet yaklaşımı» adı da verilir. Laissez-faire liberalizmini savunan fizyokratlar, günümüzde ise libertaria-nistler pür piyasa adaletini savunurlar.

Liberalizm içerisinde bir diğer grup düşünür, toplumda adaletin sağlanmasında devlet müdahalesini gerekli görürler. Onlara göre pür piyasa adaleti bir ideal ve ütopyadır. Asıl önemli olan, piyasa adaletinin başarısız olduğu yerde devletin bu adaletsizliği bazı araçlarla düzeltmeye çalışma-

sıdır. Devlet müdahalesi ile piyasa adaletinin sağlanabileceğini savunan piyasa adaleti teorilerini ise ikiye ayırmak mümkündür: **Sınırlı devlet müdahalesini öngören piyasa adaleti** teorisi ve fonksiyonel devlet müdahalesini öngören piyasa adaleti teorisi.

Klasik liberalizmin devlet anlayışı «sınırlı devlet»dir. Bu devlet anlayışı, koruyucu devlet, bekçi devlet gibi terimlerle de ifade edilmektedir. Bu adalet yaklaşımına göre pür piyasa adaleti sözkonusu olamaz. Doğal düzenin bütünüyle adaletli olduğunu söylemek imkânı yoktur. Aksine dünya varoluştan beri adaletsizdir. Bu adaletsiz dünyada sınırlı devlet müdahalesine yer vermek gereklidir. Örneğin, toplumda çalışmayacak durumda güçsüz, sakat insanlar vardır. Kimse-siz çocuklar bulunmaktadır. Bunların korumasız ve kendi başlarına bırakılmaları sözkonusu olamaz. Bu gibi kimselere devletin el uzatması ve destek olması gerekir. Günümüzde sınırlı devlet yaklaşımını savunan liberal düşünürlerin başında Milton Friedman ve James M. Buchanan gelmektedir. Friedman, önceki bölümlerde de belirttiğimiz gibi bazı sınırlı paternalistik uygulamaları toplumda adaletini sağlanması için gerekli görmektedir. Friedman'ın bu konuda iki önemli önerisi vardır. Birincisi, negatif gelir vergisi; ikincisi, kupon yöntemi ile gelir düzeyi düşük kimselere yardım yapılmasıdır.

Fonksiyonel devlet müdahalesine dayalı piyasa adaletine «Sosyal Adalet» ya da «Dağıtıcı Adalet» (Distributive Justice) adı verilmektedir. Ko-

ruyucu devlet anlayışında «sosyal devlet» ya da «refah devleti» anlayışına geçişle birlikte sosyal adalet görüşü de önem kazanmıştır. Sosyal adalet yaklaşımına aynı zamanda dağıtıcı adalet denmesinin nedeni şudur: Eğer toplumda mevcut gelir ve servet dağılımında eşitsizlikler ve yetersizlikler var ise, devletin bazı iktisat politikası araçları ile mevcut gelir ve serveti yeniden dağıtması gerekir. Yeniden dağıtım (redistribution) bir ülkede milli gelirin bir kısmını bazı ekonomik, mali ve sosyal araçlar ile adaletli bir şekilde yeniden dağıtmak demektir. Dağıtıcı adalet bazan «yeniden dağıtıcı adalet» adı da verilmektedir.

Sosyal adalet veya dağıtıcı adaleti savunanların başında Keynezyen İktisatçılar gelmektedir. İngiliz iktisatçı J.M. Keynes'in fikirleri ışığında ortaya çıkan Keynezyen İktisat, gelir dağılımı sorununu, devlet müdahalesi ile çözümlenebileceğini ve toplumda adaletini sağlanabileceğini savunur. Keynezyenlere göre devletin elinde adaletini sağlanması için bazı araçlar vardır:

- Örneğin, devlet artan oranlı bir vergi politikası ile «az kazanan az, çok kazanan çok» vergi olarak, gelir dağılımını fakirler lehine iyileştirebilir ve düzeltebilir. Yine devlet vergi politikası ile emek gelirlerini sermaye gelirlerinden daha az vergileyebilir. Ayrıca, kişinin kendisi ve ailesinin yaşaması için gerekli kazancı vergi dışı tutabilir (asgari geçim indirimi).

- Devlet, toplumda çalışmayacak durumda olan özürlü kimselere, işsizlere, geliri olmayan kimselere karışılıksız transfer harcaması yapabilir. Bunlar dışında, devlet elindeki iktisat

politikası araçları ile adaleti sağlayacak başka önlemler alabilir.

Liberalizm dışında, sosyalizmin adalet konusuna yaklaşımı tamamen farklıdır. Sosyalizmin adalet konusuna yaklaşımını da üç ana başlıkta özetlemek mümkündür.

1. Denkleştirici Adalet (Egalitarianist Adalet): Sosyalist doktrin içerisindeki adalet teorilerinden en radikal olan bu yaklaşıma göre toplumda kişiler arasında her alanda eşitlik sağlanmalıdır. Örneğin, ekonomik alanda eşitlik, toplumdaki üretimden kişilere eşit pay verilmesi suretiyle gerçekleştirilebilir. Herkes, eşit gelir, servet ve tüketim imkânına sahip olmalıdır. İdeal ve ütopyadan öteye bir anlam taşımayan bu adalet yaklaşımını savunuların arasında özellikle Babuef'i belirtmek gerekir. Babuef (1760 – 1797) toplu.nda pür eşitliği savunanların başında gelir. Onun eşitlik ve adalet anlayışı siyasi düşünceler tarihinde «Babuvizm» olarak da adlandırılır. Babuef'e göre toplumda iki tür eşitlikten sözedilebilir. Şekli eşitlik ve gerçek eşitlik. «Şekli Eşitlik», kişilerin yasalar önünde eşit olması demektir. «Gerçek Eşitlik» ise kişilerin üretimden eşit pay almalarını ifade eder. Babuef'e göre, adil bir sosyal düzen ancak, üretilen değerlerden eşit pay alma ile mümkün olur. Babuef bu görüşleri ile denkleştirici adaleti savunur. Babuef'e göre, gerçek eşitlik için özel mülkiyet ve miras kurumuna yer verilmesi gerekir. Babuef'un şu sözü önemlidir: «Toprağın kimseye ait olmadığını, ama herkese ait olduğunu ispat edeceğiz.» (Göze, 1986; s. 227) Denkleştirici adaleti savunanlardan

bir diğeri Ferdinand Lassalle (1825–1864)'dir. Karl Marx'dan esinlenen Lassalle, aynı zamanda devlet sosyalizminin de öncülerinden biridir.

2. Sosyalist Adalet: Bu yaklaşıma göre adalet, tüm üretim faktörlerine devletin sahip olduğu bir düzen içerisinde, herkesin üretim bölümüşünden ona yaptığı katkı oranında pay alması ile sağlanır. Bu sosyalist adalet yaklaşımında kişilerin yeteneklerinden doğan farklılıklar dolayısıyla ortaya çıkan eşitsizlikler normal karşılanır.

3. Komünist Adalet: Sosyalizmin ileri ve son aşaması olan komünizmde «Herkesten yeteneğine göre alınır, herkese ihtiyacına göre verilir.» ilkesi sözkonusudur ve böylece adaletsizlik sorununun da ortadan kaldırılmış olacağına inanılır.

Buraya kadar yaptığımız açıklamalar ile «Toplumda adalet nasıl sağlanır?» sorusuna liberal ve sosyalist doktrin içerisindeki farklı adalet teorilerinin yaklaşımlarını özetledik. Önemle belirtelim ki, «Herkes her alanda eşit olmalıdır.» şeklinde ifade edilen ve radikal bir sosyalist adalet teorisi olan denkleştirici adalet yaklaşımı bir ideal ve ütopyadan öteye hiçbir anlam ifade etmemektedir. Toplumda her alanda insanların eşit olması mümkün değildir. İnsanların özgürlüğünü hiçe sayan ve katı bir despotizm rejimini öngören bu adalet yaklaşımı adaletsizliğin en büyüğüdür.

Sosyalizmin adalet konusundaki yaklaşımı ekonomide kaynakların kıt olmadığı, aksine bol olduğu gibi yanlış bir varsayıma dayalıdır. Kıt kaynak-

lar –sınırsız ihtiyaçlar olgusunun gerçek yaşamda varlığı karşısında «Herkesten yeteneğine göre alınır, herkese ihtiyacına göre verilir.» şeklindeki bir adaleti gerçekleştirmek mümkün değildir. «Herkesin yeteri kadarına sahip olması ve kimsenin ihtiyacından fazla sahip olmaması» şeklindeki bir adalet ilkesi de son derece yanlıştır. İnsanları tembelleğe itecek, ekonomik kaynakların tam ve etkin olarak kullanılmaması sonucunu doğuracak böyle bir adalet ilkesini haklılaştırmak mümkün değildir. Sosyalizmin çöküşü ile sosyalist ülkelerdeki (başta eski Rusya, Çekoslovakya, Macaristan, Doğu Almanya) adaletsizliği dünya milletleri görme ve tanıma imkânına sahip olmuşlardır.

Sosyalizmin yanlışlanması, liberalizmin bütünüyle doğru bir teori olduğunu göstermemiştir. Liberal doktrin içerisinde farklı adalet teorileri vardır ve İkinci Dünya Savaşı'ndan günümüze değin bu teorilerin dünyada uygulamaları sözkonusu olmuştur.

İlk olarak pür piyasa adaletini savunan ve doğal düzenin adil bir düzen olduğunu savunan liberal düşüncüler de realiteden uzaktırlar. İkinci olarak, adaletin kapsamlı ve fonksiyonel devlet müdahaleleriyle sağlanacağını savunan «Sosyal Devlet» anlayışının sonuçlarını pek çok ülkede gözlemlemek mümkündür. Sosyal devlet ya da refah devleti anlayışı da toplumda adaleti sağlayamamış, aksine yeni sorunları beraberinde getirmiştir. En başta, sosyal devlet anlayışıyla devletin büyümesinin yarattığı olumsuz sonuçlar vardır. Sosyal devlet uygulamaları

larında «Robin Hoodizm» ve «Altruizm» eğilimleri üretken ekonomiden transfer (rantiye) ekonomisine doğru bir yöneliş doğurmuştur. «Her şeye gücü yeten» (Omnipotent) ve «yardımsever» (Benevolent) devlet anlayışının sonucunda devletten her şeyi beklemek geçerli olmuştur. Çalışmadan ve hak etmeden, devletten bir yardım beklemek toplumda yaygınlık kazanmıştır. Sosyal devlet ya da refah devletinde özellikle son yirmi yıl içerisinde artan rant kollama faaliyetleri topluma önemli sosyal maliyetler yüklemiştir.

Kanımcı piyasa ekonomisinin tabii işleyişine bırakıldığı ve ancak sınırlı devlet müdahalesine izin verilen bir devlet anlayışında adaleti gerçekleştirmek mümkün olabilir. Mutlak adaleti değil, ama adil bir sosyal düzen oluşturma yönünde önemli mesafeler katılmış olur.

VI — Liberalizm ve Ahlak

İyi bir sosyal düzenin temel ilkeleleri nelerdir? Barış, adalet, refah ve özgürlük gibi kriterler insanların genel olarak üzerinde uzlaştıkları konulardır. Ancak, bu temel kriterlerden bazıları, örneğin adalet ve eşitlik subjektif nitelik taşıyan ve tümüyle açık kavramlar değildir. Kollektivizm ve liberalizm yukarıda belirttiğimiz temel kriterleri gerçekleştirmeyi hedefleyen doktrinlerdir. Amaçların aynı olmasına karşın, her iki sistem ya da doktrinlerin hedeflere ulaşmada kullandıkları araçlar ve politikalar farklıdır. Örneğin, kollektivizm devlet mülkiyeti ile toplumda

adalet ve eşitliğin sağlanacağını savunurken, liberalizm bunun tamamen aksini savunur.

Amaç iyi bir sosyal düzen oluşturmak olduğuna göre konunun ahlak boyutunu gözden kaçırmamak gerekir. Ahlak genel olarak toplum içerisinde oluşmuş örf ve adetlerin, değer yargılarının, normların ve kuralların oluşturduğu bir sistem bütünüdür ifade eder. Ahlak anlayışı esasen toplumsal bir bilinç biçimidir ve zaman içerisinde sürekli değişime uğrar. Öte yandan ahlak, insanların gerek birbirleri karşısındaki ve gerekse toplumsal olaylar karşısındaki pratik davranışlarını yönlendirir. Ahlak felsefesi ya da etika, iyi bir sosyal düzenin temel kural ve kurumlarını araştırır ve önerir. Ahlak felsefesi alanında «İyi nedir?», «Hangi davranış, norm ve kurallar daha doğrudur ve iyidir?» türünden normatif sorular önem taşır.

Bu açıdan bakıldığında liberalizm esasen bir ahlak felsefesidir. Liberalizm, liberal bir sosyal düzenin temel ilke ve kurallarını kurumsallaştırmayı amaçlayan bir ahlak felsefesidir. Liberalizmin en önemli ilke ya da kurumlarının başında «özgürlük/serbestlik» gelmektedir. Özgürlük en genel anlamda kişilerin baskı ve zorlama altında olmaksızın istediğini yapması ve istediği şekilde davranabilmesidir. Ancak, kişilerin pür anlamda özgür olmaları (eylem ve davranışlarında dışarıdan hiçbir baskı ve zorlama ile karşılaşmamaları), bu defa başkalarının özgürlüğünü kısıtlayabilir. Burada önemli bir ahlak sorunu gündeme gelmektedir. Özgürlüğün ahlaki yönünü ve boyutunu incelemek gereklidir. Konu

ile ilgili olarak başlıca şu sorunların ele alınması ve cevaplanması gereklidir:

- Kişinin eylem ve davranışlarında tamamen «serbest/özgür» olması kişi ahlakının ve sonuçta sosyal ahlakın bozulmasına neden olur mu?

- Piyasa mübadelesinde, üreticilerin, üretim yönünden karar alma ve iktisadi faaliyetlerin yürütülmesinde tamamen serbest olmaları ne tür sonuçlar doğurur? Üreticinin veya satıcının hür ve serbest olması, üretim ahlakı ya da iş ahlakı üzerinde olumsuz sonuçlar doğurur mu?

- Piyasa mübadelesinde mal ve hizmet talep eden tüketicilerin tercih özgürlüğünün ahlaki boyutu nedir?

- Liberal bir sosyal düzende özgürlük, sosyal ahlak üzerinde olumsuz sonuçlar doğurur mu? Liberalizm, toplumda ahlakın ve sorumluluk duygusunun bozulmasına neden olur mu?

Bu ve benzeri soruların cevaplarını araştırmak sanırım konumuz açısından önem taşımaktadır: Önemle belirtelim ki, önce pür anlamda özgürlüğü savunan libertarian bir toplum ile başkalarına zarar vermeme şartını içeren bir özgürlük anlayışı savunan liberal bir toplumu birbirinden dikkatle ayırmak gerekir. Libertarianistler «pür özgürlüğü» savunurlar. Onlara göre toplumda yaşayan bireylerin eylem ve davranışlarının hiçbir şekilde sınırlandırılması gerekir. Böylesine bir özgürlük anlayışı sosyal ahlak üzerinde son derece olumsuz sonuçlar doğurabilir. Liberalizm, libertarianizmden farklı ola-

rak sınırsız değil, sınırlı özgürlüğü savunur. Yani, kişi eylem ve davranışlarında başkalarına zarar vermesi koşuluyla özgürdür.

Öte yandan liberalizme yöneltilen eleştirilerden birisi, liberal bir ekonomik düzenin, yani serbest piyasa ekonomisinin toplumda ahlaki değerleri yıpratığı, iş ahlakının bozulmasına neden olduğu, manevi unsurları bütünüyle yok ederek, tamamen maddiyatçı (materyalist) bir toplum yapısını yerleştirdiğidir. Hemen belirtmek gerekir ki, serbest piyasa ekonomisi, piyasanın başıboş olması, piyasanın işleyişine hiçbir şekilde karışılmaması demek değildir. Eğer öyle olsa, örneğin bacalı endüstriler milyarlarca masraf edip filtre takarak ya da başka önlemler alarak çevre kirliliğini önlemeye çalışmayabilirler. Sorumluluk duygusu ne kadar yüksek olursa olsun, tamamen serbest, müdahalesiz ya da başıboş bir piyasada üreticiler dışsal maliyete neden olan üretimlerini durdurmak ya da bununla ilgili önlemler almak gereğini duymayabilirler. Yine tamamen serbest, başıboş bir piyasada üreticiler ve satıcılar tüketicileri «yolunacak kaz» olarak görmeye ve onları biraz argo bir ifadeyle «kazıklamaya» çalışabilirler. Özetle, bütünüyle denetimsiz bir serbest piyasada iş ya da meslek ahlakının değerini yitirmesi söz konusu olabilir.

Yukarıda belirttiğimiz anlamda başıboş bir «serbest piyasa» ile ekonomik bir sistemi ifade eden «serbest piyasa ekonomisi» aynı şey demek değildirler. Başında her ne kadar «serbest» sıfatı kullanılıyorsa da piyasa ekonomisi (pazar ekonomisi) sınırlı

devlet müdahalesinin ve denetiminin söz konusu olduğu ve fiyat mekanizması kurallarına göre işleyen bir piyasa demektir. Başıboş serbest bir piyasada ekonomik birimler olarak üretici ve tüketicilerin eylem ve davranışlarında ve kararları üzerinde bir zorlayıcı gücün (devletin) müdahale ve denetimi söz konusu değildir. Oysa piyasa ekonomisi, serbest piyasadan (başıboş piyasa) tamamen farklıdır. Serbest piyasa ekonomisi özünde kendi kurallarına göre işleyen piyasalarda (mal ve hizmet piyasaları, sermaye piyasası, döviz piyasası vb.) sınırlı devlet müdahalesi ve düzenlemelerinin söz konusu olduğu bir sistemdir. Serbest piyasa ekonomisinde tamamen serbestlik değil «yarı serbestlik» den söz etmek daha doğru olur.

Gerçekçi bir piyasa ekonomisi sanıldığı gibi iş ahlakının bozulmasına neden olmaz, aksine iş ahlakının tesisi için yardımcı olur. Herşeyden önce, rekabetçi bir piyasa ekonomisinde üreticiler piyasada varlıklarını sürdürmek için daha kaliteli ve daha az maliyetli mal ve hizmet sunmaya özen göstereceklerdir. Özellikle serbest dış ticaretin söz konusu olduğu bir ülkede, üreticiler sadece ülke içi rekabet ile değil, uluslararası rekabetin de baskısıyla kaliteli ve ucuz mal üretmek zorunda kalacaklardır. Kısaca piyasa ekonomisinin temel kurumlarından birisi olan rekabet, iş ahlakını bozmak yerine onu tesis etmenin temel aracı olacaktır.

İkinci olarak mal ve hizmet piyasalarının genişlemesi, ürünlerin çeşitlilik arz etmesi de iş ahlakının gelişmesi ve kurumsallaşması için önem taşır.

Çünkü tüketicinin tercih özgürlüğü'nün bulunması halinde üreticiler, tüketicilerin zevk ve tercihlerine uygun üretim yapmaya özen göstereceklerdir.

Özetle liberal bir ekonomik düzen olarak adlandırdığımız serbest piyasa ekonomisi, iş ya da meslek ahlakının bozulmasını değil, onun toplumda yerleşmesine ve kurumsallaşmasına yardımcı olacak bir sistemdir. Her ne kadar başına «serbest» sıfatını da koy-sak, piyasa ekonomisinde devletin iş ahlakının tesisi için sınırlı bazı görevler üstlenmesi gerekir: İlk olarak rekabetçi bir piyasa oluşturmak önem taşır. Devlet rekabeti teşvik edecek ve aksak rekabeti önleyecek kural ve kurumlar oluşturmalıdır. İkinci olarak, devletin tüketicinin korunmasına yönelik bazı düzenlemeler yapması ve tüketici sorunlarını çözüme bağlayacak bir kurum oluşturması gereklidir.

Üçüncü olarak üretimde dışsal maliyetin sözkonusu olduğu alanlarda devletin dışsal maliyetlerin firma içi maliyetlere dönüştürülmesini sağlayacak önlemler alması gereklidir. Örneğin çevre kirliliğine yol açan firmalar için ek vergi ödeme yükümlülüğünün getirilmesi ve bazı düzenleyici tedbirler alınması gereklidir.

VII — Liberalizm, Egoizm ve Altruizm

Bireyci felsefeye dayalı liberalizmin temel ilkelerinden birisi «özel çıkar maksimizasyonu» ilkesidir. Liberalizm, toplumsal çıkarın ve toplumsal mutluluğun ancak özel çıkar maksimi-

zasyonu ile sağlanabileceğini savunur. Liberal düşünürler bireylerin kendi çıkarlarının ve yararlarının peşinde koşmalarının esasen bireyin doğasında yatan bir dürtü sonucu oluştuğunu kabul ederler. İnsan yaratılışı dola-yısıyla en başta kendi çıkarını ve yararını düşünür. Daha sonra anne, baba, kardeş gibi akrabalık bağı olan kimselerin; eş ve dostlarının; kendisiyle aynı fikirleri paylaşan, aynı dine ve dile, aynı ülke vatandaşlığına sahip olan kimselerin çıkarlarını düşünür. İnsanın belki yine yaratılışı itibarıyla en son düşüneceği, bir bütün olarak «toplum çıkarı» va da «toplum yararı»dır.

Özetle, liberalizm ya da liberal sosyal düzenin temel ilkelerinden birisi bireysel çıkar maksimizasyonudur. Liberalizm içerisinde, liberal ekonomik düzende bu temel ilke «Homo Economicus» olarak adlandırılır. «Ekonomik İnsan» olarak da adlandırılan bu ilkeye göre ekonomik birimler (üreticiler ve tüketiciler), ekonomik faaliyet ve kararlarında kendi özel çıkarlarını maksimize etmeye gayret ederler. Liberalizme önemli katkılarda bulunmuş olan Virginia Okulu liberalleri (başta James M. Buchanan) Homo Economicus ilkesinin sadece «Piyasa Mübadelesi» için değil, aynı zamanda «Siyasal Mübadele» için de geçerli olduğunu savunurlar. Bu liberal düşünürlere göre, siyasal mübadelede politikaclar, bürokratlar, baskı ve çıkar grupları ve seçmenler kendi özel çıkarlarının peşinde koşarlar. Homo Economicus ilkesini bir tablo içerisinde göstererek kısaca açıklayalım (bkz.: Tablo 1):

TABLO I
Homo Economicus İlkesi

Piyasa Düzeninde

Homo Economicus:

1. Üreticiler (Özel mal ve hizmet arz edenler)	→	Kâr maksimizasyonu
2. Tüketiciler (Özel mal ve hizmet satın alanlar)	→	Fayda maksimizasyonu

Siyasal Düzen

Homo Economicus:

1. Politikacılar = Politik Müteşebbisler (Kamusal mal ve hizmet arz edenler)	→	Oy maksimizasyonu
2. Bürokratlar (Kamusal mal ve hizmetlerin sipariş listesini yani bütçeyi hazırlayanlar)	→	Bütçe maksimizasyonu
3. Baskı ve Çıkar Grupları	→	Rant maksimizasyonu
4. Seçmenler (Kamusal mal ve hizmetler talepte bulunanlar)	→	Fayda maksimizasyonu

Piyasaya mal ve hizmet arz eden üretici ya da müteşebbisi üretimde ve yatırımda bulunmaya iten temel çıkar motivasyonu «kâr»dır. Özel müteşebbis kâr sağlayamayacağı bir alanda yatırım ve üretimde bulunmaz. Ancak, müteşebbis kâr peşinde koşarken toplum çıkarına da hizmet etmiş olmaz mı? Adam Smith'in «Görünmez El» adını verdiği özel çıkar maksimizasyonu sonuçta toplumsal yarara dönüşür. Smith'in ifadesiyle «Birey kendi çıkarını gözeterek, toplumun çıkarına hizmet etmiş olur ve bireyin bu hizmeti, eğer topluma hizmet etmeyi amaçlamış olsaydı, yapacağı hizmetten ve katkıdan daha fazla olur» (Smith, 1976, s. 477).

Aynı şekilde piyasada tüketici, kendisine en çok fayda sağlayacak, kaliteli ve ucuz mal satın almaya gayret eder. Tüketici; «Özel teşebbüslerin sattığı mal yerine devlet teşebbüsleri-

nin sattığı malı satın alayım, böylece param devlete gitsin.» diye düşünmez. Tüketici için, mal ve hizmeti kim satarsa satsın, önemli olan ona sağlayacağı yarardır. Özetle, tüketici de üretici gibi kendi çıkarı dahilinde hareket eder.

Siyasal düzen içerisinde bireyler farklı bir motivasyonla mı hareket ederler? Yani politikadaki aktörler kendi özel çıkarlarından artık vazgeçerek toplum çıkarı için mi mücadele ederler? Bu soruya evet cevabını vermek oldukça güçtür. Örneğin, politikacıyı ele alalım. İktidarı elinde bulunduran politikacı ya da onun üyesi bulunduğu siyasal parti «politik müteşebbis»dir. Bu politik müteşebbis, kamusal mal ve hizmetlerden ne miktarda ve nasıl üretimde bulunulacağına karar verir. Politikacı üretim kararını seçmen tercihlerine göre belirler. Politikacı mal ve hizmet arz ederken ülkeye

veya tüm topluma yararı kriterinden çok, kendisine oy kazandırma yani oyunu maksimize etme kriterinden hareket eder. Politikacı için en iyi politika seçimi kazandıracak politikalar yürürlüğe koymaktır.

Politikacıyı böyle bir özel çıkar maksimizasyonuna (oy maksimizasyonu) iten neden seçmenlerin özel çıkarlarıdır. Seçmenler, prensip olarak kamusal mal ve hizmetlerden sağlayacağı faydayı maksimize etmeye gayret ederler. Ancak, piyasa mübadelesinden farklı olarak, politik mübadele içerisinde seçmenler çoğunlukla kamusal mal ve hizmet «satın alan» değil ona talepte bulunan konumundadır. Seçmenler, direkt maliyeti olmayan kamusal mal ve hizmetlerin artırılmasını isterler. Bu motivasyon, politikacıyı kamu harcamalarını artırmaya sevk eder. Ancak, politikacı oy kaybetmek için harcamalarını artırırken bunu vergi'den ziyade vergidışı gelirlerle finanse etmeye çalışır.

Siyasal düzende bir diğer aktör politikacının emrinde çalışan, iktisat politikalarını oluşturan ve uygulayan en önemlisi bütçeyi tanzim eden bürokrasidir. Bürokratlar için de bir çıkar motivasyonu söz konusudur. Göreve devam edebilmeleri için, politikacıların istekleri doğrultusunda bütçenin büyüklüğünü artırmaları gerekir. Bürokratin, örneğin bir Merkez Bankası Başkanı'nın, kendisinden karşılıksız kağıt para basmasını talep eden bir hükümetin isteğine uymamak için yapacağı pek bir şey yoktur. Çünkü, bürokrati atayan politikacıdır. Bürokrat sahip olduğu imkânları (makam, özel otomobil, prestij, yurtdışı seyahatleri vb.)

korumak istiyorsa, siyasal iktidarın emir ve istekleri doğrultusunda çalışmak durumundadır.

Baskı ve çıkar grupları da politik süreçte kendi özel çıkarlarının peşinde koşarlar. Adından anlaşıldığı gibi çıkar grupları (interest groups) siyasal iktidarı ve bürokrasiyi kendi çıkarları doğrultusunda etkileyerek haksız kazanç, bir diğer ifadeyle «rant» sağlama çalışırlar.

Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz: Gerek piyasa düzeninde ve gerekse siyasal düzende, esasen bir «Homo Economicus» motivasyonu geçerlidir.

Şimdi bir adım daha ileri gidelim ve liberalizm'in özel çıkar maksimizasyonu ilkesi ile egoizmin bir karşılaştırmasını yapalım. Özel çıkarı maksimize etmeye çalışmak egoistlik ya da bencillik midir?

Liberalizm, insan ilişkilerinde çıkarı yani bencilliği insanın yaratılış özelliği olarak kabul eder. Bunun gibi insanın hiçbir çıkar sağlamadan başkalarına yardım edebileceği gerçeğini (Altruizm) de reddetmez. İnsan karşılıksız fedakârlıkta da bulunabilir; hiçbir yarar sağlamadan başkalarına yardım edebilir. Ancak liberalizm, altruistik davranış motivasyonlarının her zaman özel çıkar sağlama motivasyonlarının gerisinde olduğunu savunur. Liberalizm'e göre birey kendi çıkarlarını maksimize etmeden altruistik davranmaz. Kaldı ki altruistik davranışların gerisinde de bazen özel çıkar sözkonusudur. Örneğin, fakir - fukaraya yardım yaparak cennete gitme isteği, hem altruistik bir davranıştır ve hem de özel çıkara dayalıdır.

VIII — Liberalizm, Piyasa Ekonomisi ve Devlet Müdahalesi

Liberalizmin ekonomik düzeni «Piyasa Ekonomisi»dir. Piyasa ekonomisinde piyasa mübadelesine ve fiyat mekanizmasının işleyişine devlet müdahalesi kaçınılmazdır. Piyasa ekonomisinin «tümüyle bir doğal ahenk düzeni» olduğunu ve kendi tabii işleyişine bırakılmasını savunmak güçtür. Piyasa ekonomisi ideal bir sistem olmasına karşılık temel kurumlarının fonksiyonel işlerliği için devletin ekonomiye sınırlı bazı müdahaleler yapması gerekebilir. Örneğin, rekabet piyasa ekonomisinin en önemli ve temel kurumlarından birisidir. Piyasa ekonomisinde tam rekabetin kendiliğinden gerçekleşebileceğini kabul etmek mümkün değildir. Tam rekabetin sağlanabilmesi için herşeyden önce bazı şartlar gereklidir. Örneğin, piyasada alıcı ve satıcının çok sayıda olması, piyasaya giriş ve çıkışın mümkün olması, ekonomik birimlerin piyasada olan bitenden haberdar olmaları, üretim faktörlerinin ekonominin tüm alanlarına kolayca mobilitesinin sağlanması gibi temel şartlar tam rekabet için gereklidir. Oysa, gerçek yaşamda tüm bu şartların varlığını birarada görmek hemen hemen imkânsızdır. En azından bu yüzden devletin ekonomiye müdahale ederek rekabete işlerlik kazandıracak bazı önlemler alması gerekir.

Bir millî ekonomi içerisinde piyasa ekonomisini başarısızlığa uğratan çeşitli nedenler olabilir. İktisat biliminde «Piyasa Başarısızlıkları» (Market Failure) adı verilen bir teori içerisinde pi-

yasa ekonomisini başarısızlığa uğratan başlıca şu faktörler incelenmektedir (bkz.: Aktan, 1992).

- Tam rekabet modelinin gerçekleştirilememesi.
- Kamusal mal ve hizmetlerin arz edilmesi.
- Pozitif (negatif) dışsal ekonomilerin sözkonusu olduğu iktisadi faaliyetlerde ortaya çıkan sosyal faydalar (sosyal maliyetler).
- Ölçek ekonomilerinin (içsel ekonomilerin) sözkonusu olduğu iktisadi faaliyetlerde doğal tekellerin ortaya çıkması.
- Gelir dağılımındaki adaletsizlik.
- Ekonomide istikrarın (tam istihdam + fiyat istikrarı) sağlanamaması.
- Ekonomik büyüme ve kalkınmanın sağlanamaması vb...

Yukarıdaki sayılanlardan başka faktörler de piyasa ekonomisinin işleyişinde bazı sorunlar ortaya çıkarabilir ve sonuçta piyasa ekonomisi başarısızlığa uğrayabilir. İşte piyasa başarısızlıklarının ortadan kaldırılması için kamu ekonomisi (devlet) adı verilen bir kesime ihtiyaç vardır. Kısaca kamu ekonomisi ya da devlet, piyasa başarısızlıklarının ortadan kaldırılması için gereklidir.

Ancak, burada cevaplanması gereken soru şudur: Piyasa ekonomisi kendiliğinden mükemmel bir şekilde işleyemeyeceğine göre, devlet ekonomiye ne ölçüde müdahale etmelidir? Bu sorunun cevabını vermek için gö-

rev ve fonksyonları itibariyle devleti bazı gruplara ayırmak ve konuyu bu şekilde incelemek yararlı olacaktır.

Görev ve fonksiyonları yönünden başlıca beş ayrı devlet modeli sözkonusu olabilir:

1. Ultra-Sınırlı Devlet (Minimal Devlet).
2. Sınırlı ve Sorumlu Devlet.
3. Müdahaleci Sosyal Devlet (Karma Ekonomi Devleti).
4. Aşırı Müdahaleci Sosyal Devlet.
5. Sosyalist Devlet.

Ultra-Sınırlı ya da Minimal Devlet, sadece vatandaşlarının mal ve can güvenliğini sağlamak üzere oluşturulmuş bir devlet modelidir. Ultra-sınırlı devletin görev ve fonksiyonları; iç güvenlik, dış güvenlik, adalet ve yargı hizmetleri ile sınırlıdır. Ultra-sınırlı devlete «koruyucu devlet», «gece bekçisi devleti», «jandarma devlet» gibi isimler de verilmektedir. Günümüzde ultra-sınırlı devlet, uygulamada mevcut değildir. Bu devlet modelini libertarianistlerden Robert Nozick savunmaktadır.

Sınırlı ve Sorumlu Devlet, gerçek liberalizm'in savunduğu devlet anlayışıdır. Bu devlet yapısında devletin görev ve fonksiyonları anayasalarda belirlenmiş ve sınırlanmıştır. Sınırlı ve sorumlu devlet, ultra-sınırlı devletten farklı olarak iç güvenlik, dış güvenlik, adalet ve yargı hizmetlerinin dışında diğer bazı hizmetleri yerine getirir. Sınırlı ve sorumlu devlet, esasen liberal sosyal düzenin temel ilkelerini (oyu-

nun kurallarını) belirlemektedir. Devlet, örneğin piyasa ekonomisinde «hakem» rolünü üstlenmekte ve oyuncuların (üretici ve tüketicilerin) oyunun kuralları içerisinde oyunu sürdürmelerini sağlamaktadır. Devlet, oyuncuların oyun kurallarını ihlal etmelerini cezalandırmakta, bunun dışında oyuna direkt müdahale etmemektedir. Devlet oyuna ancak gerektiğinde çok sınırlı bazı dolaylı müdahalelerde bulunmaktadır. Sınırlı ve sorumlu devletin görev ve fonksiyonlarının başlıcalarını şu şekilde özetleyebiliriz:

- Dış güvenlik, iç güvenlik, adalet ve yargı hizmetleri.
- Çevre koruması.
- Rekabeti teşvik edecek, aksak ve haksız rekabeti engelleyecek düzenlemeler yapılması.
- Para sistemine ilişkin genel çerçevenin oluşturulması.
- Mali sisteme (vergiler, borçlanma vb.) ilişkin düzenlemeler yapılması.
- Dış ticarete ilişkin düzenlemeler yapılması.
- Sosyal güvenlik sistemine ilişkin düzenlemeler yapılması.
- Eğitim ve sağlık alanında genel politikaların belirlenmesi.
- Gelir ve servet dağılımına ilişkin düzenlemeler yapılması.
- Piyasa ekonomisinin yetersiz kaldığı alanlarda hizmetlerin yürütülmesi.
- Puternalistik karakter arzeden hiz-

metlerin yapılması (örneğin; kimse-sizlere, yaşlılara, akıl hastalarına, sakat kimselere yardım yapılması; bu alanda gönüllü kuruluşların teşvik edilmesi).

- Mal ve hizmetlerin kalite kontrolü ve standardizasyonu vb...

Hemen belirtelim ki, sınırlı ve sorumlu devlet özünde liberal siyasal düzenin ve liberal ekonomik düzenin kurallarını tespit eden bir devlettir. Bir diğer ifadeyle, sınırlı ve sorumlu devlet, anayasal – yasal – kurumsal yapıyı oluşturan bir devlettir ve piyasa ekonomisine müdahaleleri ancak sınırlı ölçüde sözkonusudur.

Müdahaleci Sosyal Devlet, sınırlı ve sorumlu devletten farklı olarak piyasa ekonomisinin işleyişine fonksiyonel müdahalelerde bulunan bir devlettir. Bir örnek vererek konuyu açıklayabiliriz: Müdahaleci sosyal devlet, eğitim ve sağlık hizmetini bizzat sunarken, sınırlı ve sorumlu devlet sadece eğitim ve sağlık politikalarını saptamakta eğitim ve sağlık hizmetlerinin özel kesimce sunulmasını teşvik etmektedir. Müdahaleci sosyal devletin görev ve fonksiyonlarının başlıcalarını şu şekilde özetleyebiliriz:

- Ultra – sınırlı ve sınırlı sorumlu devletin yukarıda sayılan görev ve fonksiyonlarının üstlenilmesi.
- Piyasa ekonomisinde özel teşebbüslerin ürettikleri özel mal ve hizmetlerin, kamu iktisadi teşebbüsleri aracılığıyla sunulması.
- Devlet eğitim ve sağlık kurumlarının kurulması ve işletilmesi.

- Üretim faktörlerinin piyasada serbestçe oluşabilecek fiyatlarını tespit ve kontrol etmek; örneğin, mal ve hizmet fiyatlarının, faizlerin, döviz kurunun, kiralının, ücretlerin devlet tarafından tesbit ve/veya kontrol edilmesi.
- Gelirin yeniden dağılımına yönelik harcamalar yapmak.
- Özel teşebbüslere teşvik sağlamak.
- Uluslararası ticarete engeller (tarife, miktar kısıtlamaları vb.) getirmek.
- Kamu yatırım harcamalarının artırılması.
- Ekonomik istikrarın sağlanmasına yönelik maliye ve para politikalarının aktif bir şekilde uygulanması vb...

Hemen belirtelim ki, piyasa ekonomisi ve kamu ekonomisinin eşit ağırlıkta olduğu «Karma Ekonomi» devlet yapısını müdahaleci sosyal devlet olarak adlandırmak mümkündür. Karma ekonomi anlayışından öteye devletin ekonomiye daha kapsamlı müdahalede bulunması ve düzenlemeler yapması da mümkündür. Piyasa ekonomisinden daha geniş bir alana sahip olan bu devleti, «Aşırı Müdahaleci Sosyal Devlet» olarak adlandırabiliriz.

Sosyalist Devlet ise özel mülkiyete yer verilmeyen ve tüm üretim faktörlerinin devlete ait olduğu bir ekonomik düzen modelidir. Bu devlet modelinde, devletin ekonomik faaliyetlerdeki rolü merkezden tespit edilen emre-

dici planlara dayalı olarak yürütülmektedir. Sosyalist devlet içerisindeki bu «komuta ekonomisi» anlayışı piyasa ekonomisi anlayışı ile bütünüyle zıttır.

Yukarıda kısaca özetlemeye çalıştığımız devlet modellerini bazı şekillerle gösterebiliriz: «Şekil 1/A» içerisinde yukarıda esaslarını özetlediğimiz beş ayrı devlet yapısı ve modeli büyüklükleri itibarıyla bir daire içerisinde görelî olarak gösterilmiştir. 1 nolu daire ultra-sınırlı devleti temsilen çizilmiştir. 2 nolu daire sınırlı ve sorumlu devleti temsil etmektedir. 3 nolu daire (1 ve 2 nolu daireyi kapsamaktadır) müdahaleci sosyal devleti temsil etmektedir. Aşırı müdahaleci sosyal devlet 4 nolu daire, sosyalist devlet ise 5 nolu daire ile temsil edilmektedir.

«Şekil 1/B»de milli ekonomi içerisinde kamu ekonomisi (KE) ve piyasa ekonomisi (PE) büyüklükleri temsilî olarak çizilmiştir. (1) nolu dairede ultra-sınırlı devlet, (2) nolu dairede sosyalist devlet, (3) nolu dairede sınırlı ve sorumlu devlet, (4) nolu dairede aşırı müdahaleci sosyal devlet, (5) nolu dairede ise müdahaleci sosyal devlet gösterilmiştir.

IX — Liberalizm, Serbest Ticaret ve Korumacılık

Liberal ekonomik düzende, yani piyasa ekonomisinde serbest mübadele ve serbest ticaret esastır. Gerek iç ticarete ve gerekse dış ticarete üretim ve tüketim sürecinin «serbestlik» içerisinde gerçekleşmesi savunulur. Liberal ekonomik düzende «tercih öz-

gürlüğü» temel ilkelerden birisidir. Üretici hangi tür mal ve hizmet üretiminde bulunacağına, ne miktarda ve kimler için üretim yapacağına, ne fiyatla mal ve hizmet satacağına kendisi karar verir. Bu, «üreticinin tercih özgürlüğü»dür. Ayrıca, tüketici de hangi mal ve hizmeti ne miktarda ve kimden satın alacağına kendisi karar verir. Bu ikincisine ise «tüketicinin tercih özgürlüğü» adı verilir.

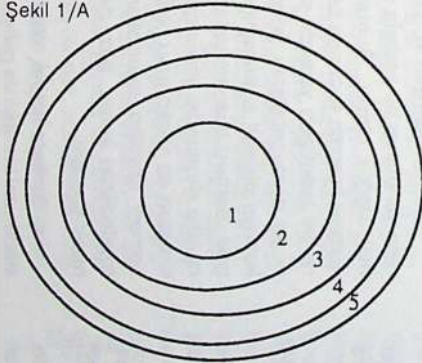
Ancak, gerek iç ticarete gerekse dış ticarete devlet bazen ekonomiye müdahale ederek piyasa mübadelesi ve fiyat mekanizmasının işleyişine bazı sınırlamalar getirebilir. Örneğin, iç ticarete bazı mal ve hizmetlerin üretimini ve satışını kendi tekeline alabilir, veya piyasa ekonomisinde üreticilerin ne fiyatla mal ve hizmet satacağına fiyat kontrol komiteleri aracılığıyla kendisi karar verebilir. Yine bir başka örnek; devlet, üreticinin ya da firma sahibinin istihdam edeceği işçinin taban ücretini kendisi tespit edebilir. Bu örnekleri pekala genişletmek mümkündür. Devlet iç ticarete olduğu gibi dış ticarete de çeşitli düzenlemeler yapabilir. İthalat yasakları, tarifeler, miktar kısıtlamaları, kambiyo kuru denetimi, devalüasyon vb. araçları kullanarak serbest ticareti sınırlayabilir.

Liberalizmin ekonomik düzen modeli olan «piyasa ekonomisi», ülkeler arasında serbest ticareti savunur. Liberalizmin babası olarak kabul ettiğimiz Adam Smith «Ulusların Zenginliğinin Mahiyeti ve Sebepleri Üzerine Bir Araştırma» (1776) adlı kitabında serbest ticareti ulusların zenginliği ve refahı için gerekli görmüştür. Onu takiben David Ricardo, «Politik İktisat ve

ŞEKİL 1

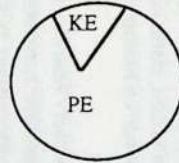
Görev ve Foksiyonları Yönünden Devlet Modelleri

Şekil 1/A

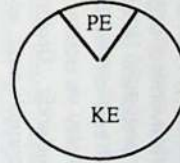

- (1) Ultra-Sınırlı Devlet (Minimal Devlet)
 (1+2) Sınırlı ve Sorumlu Devlet
 (1+2+3) Müdahaleci Sosyal Devlet
 (1+2+3+4) Aşırı Müdahaleci Sosyal Devlet
 (1+2+3+4+5) Sosyalist Devlet

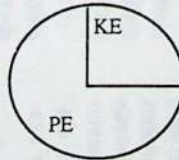
Şekil 1/B

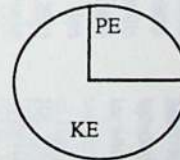
(1) Ultra-Sınırlı Devlet

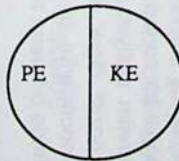
(2) Sosyalist Devlet

(3) Sınırlı ve Sorumlu Devlet

(4) Aşırı Müdahaleci Sosyal Devlet

(5) Müdahaleci Sosyal Devlet
(Karma Ekonomi)

PE = Piyasa Ekonomisi (özel sektör)
 KE = Kamu Ekonomisi (kamu sektörü)

Vergilemenin İlkeleri» (1817) adlı eserinde serbest ticaretin yararlarını çok güzel bir şekilde ve örneklerle açıklamıştır. Adam Smith ve David Ricardo'nun eserlerinin yayınlanmasından günümüze değin serbest ticaret hâlâ tartışılmaktadır. Liberal düşünürler serbest ticaretin başlıca yararlarını şu şekilde açıklarlar:

- Serbest ticarete işbölümü ve uzmanlaşmadan yararlanmak suretiyle dünya kaynakları daha verimli ve etkin bir şekilde kullanılır.

- Serbest ticaret yapmak suretiyle geniş pazar imkânlarından yararlanılabilir. Geniş ölçekte üretim yapmanın doğal bir sonucu olarak birim başına üretim maliyeti azalır. Teknik ifadeyle pozitif ölçek ekonomilerinin (içsel ekonomilerin) bir sonucu olarak üretimde ortalama maliyetler azalır.

- Uluslararası rekabet, işletmeleri daha etkin ve verimli çalışmaya, daha kaliteli, ucuz mal ve hizmet sunmaya sevkeder.

- Serbest ticaret, teknolojik buluş ve yenilikleri artırır. Bu suretle üretim teknolojisi yenilenir.

- Serbest ticaret know-how'un gelişmesine yardımcı olur.

- Serbest ticaret, iç ticarete aksak (eksik) rekabet oluşumlarını ve haksız rekabeti ortadan kaldırır.

- Serbest ticaret sayesinde uluslararası dışsal ekonomiler ortaya çıkar ve bu ülkelerin daha hızlı büyüme ve gelişmelerine imkân sağlar. Örneğin, yeni teknoloji transferi, teknolojik bir

dışsal ekonomidir. Nitelikli insangücü eğitimi ve transferi yoluyla da ülkeler karşılıklı yararlar elde ederler.

- Serbest ticaret, hem üretimde etkinlik (efficiency) hem de tüketimde etkinlik (effectiveness) sağlar. Üretimde etkinlik, üreticilerin gelişmiş ülkelere modern sermaye malları ithal ederek daha kolay ve ucuza mal ve hizmet üretmeleridir. Üretimde etkinlik sonucu verimlilik artar, ekonomi büyür ve gelişir. Tüketimde etkinlik, tüketicinin kendi ülkesinde bulamadığı mal ve hizmetleri tüketim malları ithali sayesinde kullanma, yani tüketim imkânına sahip olmasıdır. Tüketimde etkinlik, daha ucuza, daha kaliteli ve değişik türde mal ve hizmetin tüketilmesi demektir.

- Serbest ticaret, uluslararası emek ve sermaye hareketleri sayesinde ülke ekonomisinin büyümesini ve gelişmesini sağlar. Örneğin, yabancı sermaye ile yeni istihdam alanları söz konusu olabilir.

Önemle belirtelim ki, serbest ticaretin yararlarını bu kadarla sınırlandırmak doğru olmaz. Bununla birlikte serbest ticaretin yukarıda belirtilen yarar ve avantajları yanında sakıncalarını ve dezavantajlarını görmemek de konuya objektif bakılmadığı anlamına gelir. Serbest ticaretin yararları yanı sıra ülke ekonomisi yönünden bazı sakıncaları da sözkonusu olabilir. Şimdi serbest ticaretin sakıncalarını kısaca özetledikten sonra, bazı değerlendirmeler yapalım.

- Serbest ticaret, ülke ekonomisinde yeni kurulan ve gelişen sanayile-

rin korumasız bırakılmasına ve bunun sonucunda sanayinin gelişmemesi ve çöküşüne neden olabilir.

- Serbest ticaret, özellikle sermaye malları ithal eden ülkelerde ödemeler bilançosunda veya daha dar anlamda dış ticaret bilançosundaki açıkların daha da artmasına neden olabilir.

- Serbest ticaret özellikle gelişmekte olan ülkeler açısından dışa bağımlılığı artırabilir.

Bu kısa açıklamalardan sonra şu soruyu cevaplamaya çalışalım: Serbest ticaret mi, yoksa serbest ticaretin tamamen ya da kısmen engellenmesi yani korumacılık mı daha doğrudur?

Günümüzde serbest ticaretin yerine kendi kendine yeterliliği ve kendi kendine gelişmeyi savunan içe dönük kapalı bir ekonomi anlayışını savunmak sözkonusu olamaz ve olmamalıdır. Böylesine bir dar merkantilist zihniyet ve yaklaşım globalleşmenin sözkonusu olduğu günümüz dünyasında artık geçerliliğini yitirmiştir. Günümüzde serbest ticareti ve ülkeler arasında ekonomik bütünleşmeyi esas alan «Açık Ekonomi» geçerlidir. Ancak, günümüzde sanayileşmiş ülkeler, serbest ticareti savunmakla ve bunun yararlarını gözardı etmekle birlikte, belirli ölçüde «korumacılık» politikalarını da uygulamaktadırlar. Uluslararası rekabete dayanamayacak ve bu rekabet baskısı altında tamamen yok olacak sanayilerinin korunması için birçok korumacı önlemler almaktadırlar.

Sınırlı ve gerektiği kadar korumacılık, liberal ekonomik düzene tamamen ters düşmez. Liberal ekonomik düzende serbest ticaret esas olmakla birlikte bazı sektörlerde «geçici» ve «sınırlı» korumacı önlemler almak yanlış değildir. Ancak, günümüzde baskı ve çıkar gruplarının siyasal iktidarı ve bürokrasiyi etkileyerek uluslararası rekabete açılması gereken bazı sektörlerde korumacı önlemlerin devamını istemeleri ve lobicilik ile bunda pekala başarılı oldukları bilinmektedir. Oysa hangi sektörlerde ne tür korumacılık araçlarının kullanılacağını ve bunların ne kadar süre ile geçerli olacağını daha gerçekçi bir şekilde tespit edilmesi önem taşımaktadır.

X — SONUÇ

Eski Yunan'dan günümüze değin «Demokrasi» insanlığın temel ideali olmuştur. Bununla birlikte demokrasi hiçbir zaman gerçek anlamında uygulanamamış ve hep bir «fantasma» olma özelliğini korumuştur. Demokrasiden farklı olarak «Liberalizm» bırakınız uygulamayı, düşünsel platformlarda dahi günümüze değin hakettiği yeri ve değeri bulamamıştır. Liberalizm –ve özellikle kapitalizm – kavramı çoğunlukla kötüyü ve aşağılayıcı bağlamlarda kullanılmış ve değerlendirilmiştir. Demokrasi gibi liberalizm de kavram olarak çarpıtılmış ve anlam erezyonuna uğratılmış, uygulamada ise bütünüyle yozlaştırılmıştır.

21. yüzyıla doğru ilerlediğimiz şu

yıllarda dünyada demokrasi ve liberalizm rüzgârları birlikte esmektedir. 2000'li yıllar içerisinde demokrasiyle birlikte liberalizmin gerçek değerini ve önemini daha iyi anlayabileceğimize inanıyorum. «Liberal Demokrasi» ve «Piyasa Ekonomisi» yönünde atılacak adımlarla insanlığın; Barış, Özgürlük, Refah ve Adalet özelemleri ve ideallerinin büyük ölçüde gerçekleştirilebileceği konusunda iyimserlik taşıyorum.

KAYNAKLAR

- AKTAN, Coşkun Can; «Kamu Ekonomisinden Piyasa Ekonomisine: Özelleştirme», İzmir, Akiselim Matbaası, 1992.
- BARRY, Norman; «On Classical Liberalism and Libertarianism», New York, St. Martin's Press, 1987.
-; «Yeni Sağ», (Çeviren: Cevdet Aykan), Ankara, Tisemat, 1989.
- BUCHANAN, James M.; «The Limits of Liberty - Between Anarchy and Leviathan», Chicago, University of Chicago Press, 1975.
-; «Freedom in Constitutional Contract - Perspectives of A Political Economist», Texas A - M University Press, 1986.
-; «Liberty, Market and State», - Political Economy in the 1980's -, New York, New York University Press, 1986.
- CRANSTON, Maurice; «Freedom», New York, Bask Books, 1954.
- DUNN, Charles W. ve J. David Woodard; «American Conservatism - From Burke to Bush», London, Madlson Books, 1991.
- ERDOĞAN, Mustafa; «Liberal Toplum, Liberal Siyaset», Ankara, Siyasal Kitabevi, 1993.
-; «Özgürlük, Adalet, Refah», Sosyal - Politik Yaklaşım Dergisi, Sayı 1, Şubat - Mart 1993, s. 108 - 118.
- FRIEDMAN, Milton; «Capitalism and Freedom», University of Chicago Press, 1962.
-; «Free to Choose», New York, Harcourt Brace Jovanovich, 1980.
- HAMLIN, Alan P.; «Ethics, Economics and the State», New York, St. Martin's Press, 1986.
- GÜZE, Ayferi; «Siyasal Düşünceler ve Yönelimler», İstanbul; Mel'er Matbaası, 1986.
- HAYEK, Friedrich A.; «Law, Legislation and Liberty», Vol. 1, Rules and Order, Chicago, Chicago University Press, 1973.
-; «Law, Legislation and Liberty», Vol. 2, The Mirage of Social Justice, Chicago, Chicago University Press, 1976.
-; «Law, Legislation and Liberty», Vol. 3, The Political Order of A Free People, Chicago, Chicago University Press, 1979.
-; «Reflections on Constitutional Economics», in: Richard B. McKenzie (Ed.) Constitutional Economics Constraining the Economic Powers of Government, Mass: Lexington Books, 1984.
- HIRSCH, Abraham ve Neil de Marchi; «Economics in Theory and Practice», Ann Arbor: The University of Michigan Press, 1990.
- NİSBET, Robert; «Conservatism: Dream and Reality», Minneapolis, University of Minnesota Press 1986.
- NOZICK, Robert; «Anarchy, State and Utopia», New York, Basic Books, 1964.
- RAND, Ayn; «Capitalism: The Unknown Ideal», New York, Signet, 1966.
- ROTHBARD, Murray; «The Ethics of Liberty», New Jersey, Humanities Press, 1982.
-; «Society Without A State», in: Tibor R. Machan (Ed.), The Libertarian Reader, New Jersey, Rowman and Littlefield, 1982.
- SAVAŞ, Vural; «Anayasal İkisi», İstanbul, Beta Yayıncılık, 1989.
- SMITH, Adam; «An Inquiry Into the Nature and Causes of the Wealth of Nations», (Ed. by Edwin Cannan), Chicago, The University of Chicago Press, 1976.
- YAYLA, Ailla; «Liberalizm», Ankara, Turhan Kitabevi, 1992.
-; «Adalet Teorilerine Bir Bakış», Yeni Forum, Cilt 12, 1991, No. 261, s. 33 - 40.
-; «Özgürlük Yolu - Hayek'in Sosyal Teorisi», Ankara, Turhan Kitabevi, 1993.

◆ Unutulmak korkusu, aydınları daha çok korkutan ikinci ölümdür.

En değerli kâr ortaklarımızdan biri.

Nesli tükenmekte olan
Tepeli Pelikan, ülkemizin
korunması gereken doğal
zenginliklerinden biri.
Garanti, kârının
bir bölümüyle, kuş
türlerinin korunması için
çalışmalar yapan
Doğal Hayatı Koruma
Derneęi'nin projelerini
destekliyor.

AKSIGORTA

EMEKLİLİK SİGORTASI İLE DE
FARKLIDIR...

akhayat Emeklilik Sigortası

AKHAYAT EMEKLİLİK SİGORTASI SİZE ŞU İMKANLARI SAĞLIYOR:

1 Sigorta süresi sonunda seçime bağlı olarak: EMEKLİLİK İKRAMİYESİ veya EMEKLİLİK AYLIĞI.

2 Ecel veya kaza ile vefat halinde varislere TOPLU ÖDEME.

AKHAYAT EMEKLİLİK SİGORTASI NEDEN FARKLIDIR?

- I. Çifte güvencelidir.
Sabancı Holding güvencesi
Sağlam yatırım güvencesi
- II. Kaynağı bilinen gelire göre % 95 kar paylıdır.
- III. Yalnız emeklilik sigortası değil, aynı zamanda HAYAT SİGORTASI'DIR.
Siz de; sigorta acentenizden herhangi bir emeklilik sigortası değil,

AKHAYAT EMEKLİLİK SİGORTASI POLİÇESİ İSTEYİN.

AKSIGORTA bir H.Ö. SABANCI HOLDİNG kuruluşudur.

Sermaye Piyasası

Doç. Dr. MEHMET BOLAK

TÜRKİYE’de para ve sermaye piyasalarında yaşanan çalkantılar Ocak ayından sonra Şubat ayında da devam etmiştir. Ocak ayında önce uluslararası derecelendirme (rating) kuruluşlarının Türkiye’nin kredi notunu düşürmeleriyle başlayan, dövizle hücumla devam eden, sonuçta devalüasyona ve faiz oranlarının yükselmesine yol açan zincirleme olaylar, bilindiği gibi, borsada hızlı bir çöküşe ve para piyasalarında da büyük dalgalanmalara yol açmıştı. Bu gelişmelerin ardından, faiz oranları çok yüksek düzeylere ulaşmış, dövizle kayışı engellemek için hazine bonusu ve devlet tahvili faizleri % 130'lara çekilmek zorunda kalınmış, bir gecelik faiz oranları da % 600-700 mertebelerine ulaşmıştı. Buna paralel olarak bankalar da mevduat faizlerini yükseltmiş, yıllık faizi % 100'lerin üzerine çıkartmışlardı. Ekonomik darbe diye adlandırılabilir bu olaylar, Hükümet ile Merkez Bankası arasında da sürtüşmelere yol açmış, devalüasyon kararını kimin verdiği tartışma konusu olurken, devalüasyondan bir gün önce bazı bankaların Merkez Bankası'ndan önemli miktarda döviz aldığı ve devalüasyondan kazanç sağladığı söylentileri de çeşitli soru işaretleri yaratmıştır. Bu sürtüşme ve söylentilerden rahatsız olan Merkez Bankası Başkanı Bülent Gültekin'in istifası ise olumsuz beklentileri iyice artırmış, Şubat ayında büyük bir kaosa girileceği, ikinci bir devalüasyona gidileceği endişeleri yaygınlaşmıştır.

Ancak, büyük çaplı itfaların ve memur maaşı ödemelerinin üstüste gelerek piyasayı büyük bir likiditeye boğacağı 15 Şubat tarihinden önce, Merkez Bankası Başkanlığı'na, Borsa Başkanı Yaman Törüner'in getirilmesi olumlu etkiler yaratmıştır. Merkez Bankası'ndan yetişmiş ve bu kurumu iyi tanıyan, ayrıca borsanın

sorunlarını da yakından bilen biri olan Yaman Törüner'in duruma hâkim olacağı inancı piyasalara güven aşılması, çalkantıların durulmasına yol açmıştır. Gerçekten de, Yaman Törüner Merkez Bankası Başkanlığı'na oturduktan sonra, döviz karşı faiz operasyonuna başlamış; önceden bilinen veya tahmin edilebilecek taktikler uygulamak yerine, değişik vadeler için değişik faiz oranları uygulamak, deyim yerindeyse kafaları karıştırmak ve pozisyon değiştirip dövizle yönelmek gibi girişimleri bir bakıma riskli hale getiren stratejilerle belli bir dengeyi şimdilik sağlamayı başarmıştır. Bu şekilde, ikinci bir devalüasyon olacağı beklentisi kırılmış, en azından ertelenmiş, gecelik faiz oranları da % 120-150 mertebelerine gerilemiştir. Aslında bu oranların da çok makul olduğunu söylemek doğru değildir. Piyasaya yerleşen faiz oranları ile, 1994 yılı enflasyon oranının % 100'ün üzerinde gerçekleşeceği beklentisi tüm kesimlere yerleşmiş, bu yüksek faiz oranları ile üretim yapmak çok zor bir hale gelmiştir. Şimdilik kriz yatışmış gözükse de, önümüzdeki günlerde sanayi kesiminin çok güç durumlara düşeceği, buna bağlı olarak bankacılık kesiminin batık krediler sorunuyla yüz yüze geleceği, işten çıkarılmalar nedeniyle işsizlik sorununun büyük boyutlara ulaşacağı beklenmektedir. Sanayi kesimindeki ilk sanclar otomotiv ve yan sektörlerinde gözlenmeye başlamıştır.

Merkez Bankası Başkanlığı'na Yaman Törüner'in getirilmesi borsa üzerinde de olumlu etkiler yaratmış, 13 Ocak'dan itibaren hızla düşerek 11 Şubat'ta 13.863.76 puana gerilemiş olan borsa indeksi, bu seviyeden itibaren toparlanmaya başlamış ve bir hafta içinde 20.000 puanı zorlar hale gelmiştir. Ancak, bu seviyelerde tutunamayan borsa indeksi Şubat ayının son haftasında aşağı yukarı dalgalanmalar göstererek, «25 Şubat 1994, Cuma» günü kapanış fiyatları itibarıyla 16.189.50 puan olmuştur. Bu değer, Ocak ayı sonuna göre % 12.73 oranında bir gerilemeyi göstermektedir. Böylece yıllardır, hisse senedi yatırımcılarının kazanç ayları olarak bilinen Ocak ve Şubat ayları, 1994 yılında kayıp ayları olmuşlardır. Önümüzdeki günlerde indeksin 10.000 hatta 8.000 puana kadar gerileyeceği beklentilerinin yanı sıra, yerel seçimlerden önce Hükümet'in borsayı yükseltmek için birtakım çözümler geliştireceği ve indeksin 20.000 puanın üzerine çekileceği beklentileri birbirleriyle çatışmaktadır. Bu beklentilerin hangisinin gerçekleşeceği konusunda yorum yapmak zor olup, ihtiyatlı davranmak ve bekleyip görmek en iyi tavsiye olacaktır.

Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi İndeksi'nin Şubat ayındaki gerileme oranı, borsa indeksininkinden az olmuş, «25 Şubat 1994, Cuma» günü kapanış fiyatlarına göre % 6.05 gerileme göstererek 43.685.74 puana inmiştir. İndeksteki 40 hisseden 9'u değer kazanıp, 30'u değer kaybederken, Good Year'ın fiyatı Ocak ayına göre değişiklik göstermemiştir. Genelde yaşanan gerilemeye karşın yatırımcılarına çok iyi kazanç sağlayan hisselerin de bulunması dikkat çekicidir. Bu durum, iyi seçilmiş hisse senetlerinin en kötü zamanlarda dahi iyi bir yatırım aracı olabileceğini göstermektedir. Ay içinde en fazla verim sağlayan hisse Ege Bira (%

67.65) olurken, Akçimento (% 27.27), Güney Bira (% 25.00), Koç Holding (% 16.67) ve Koç Yatırım (% 11.69) % 10'dan fazla verim sağlayan diğer hisseler olmuşlardır. Ayın en çok zarar ettiren hisseleri ise Gübre Fabrikaları (% 47.83), T. İş Bankası B (% 44.16), Erdemir (% 43.75), Ege Gübre (% 41.94), Bağfaş (% 36.84), Olmuksa (% 34.17), Kordsa (% 33.11), Hektaş (% 31.34) ve Brisa (% 30.00) olmuşlardır. Görüldüğü gibi gübre sektöründeki hisselerin hemen hepsinde Şubat ayında büyük düşüşler yaşanmıştır.

Borsa indeksinde yer alan diğer hisseler arasında da, Tat Konserve (% 51.43), Eczacıbaşı İlaç (% 48.78), Ünye Çimento (% 22.22), Tuborg (% 17.54), Beko-teknik (% 12.50) ve Ege Seramik (% 10.84) gibi hisselerde değer artışları gözlenirken; Finans Finansal Kiralama (% 55.56), T. Dışbank (% 51.33), Tüpraş (% 50.55), Emsan Beşyıldız (% 46.67), Net Holding (% 45.14), Milliyet (% 44.59), Akal Tekstil (% 44.26), Ege Endüstri (% 43.33), Anadolu Sigorta (% 42.39) ve Trans-türk Holding (% 40.48) % 40'dan fazla değer kaybına uğrayan hisseler olmuşlardır.

Şubat ayında 7 şirket tarafından sermaye artırımına gidilmiş, bu sermaye artırımları «Tablo 1»de gösterilmiştir. Çukurova Elektrik'te % 11.11 oranında bedelli arttırım yapılırken, rüçhan hakkı kullanımı, 1.000 TL nominal değerli bir hisse için 17.000 liradan gerçekleştirilmiştir. Marbank'ın sermaye artırımında ise ortakların rüçhan hakkı kullanımı tamamen kısıtlanmış olup, hisse senetleri borsada oluşan fiyattan birincil piyasada halka arzedilmişlerdir. Böylece Marbank halka açıklık oranını artırmış olmuştur. T. Şişe Cam'da yapılan bedelsiz sermaye artırımında da, dağıtılan bedelsiz hisselerin geçen yıl elde edilmiş hakları temsil ettiği kabul edilmiş ve 1993 yılı kârından, diğer hisselerle aynı oranda pay alacakları belirtilmiştir.

TABLO 1
Şubat Ayında Sermaye Artırımları
(Milyon TL)

Şirket	Eski Sermaye	Bedelli	%	Bedelsiz	%	Yeni Sermaye
Brisa	151.875	455.625	300	455.625	300	1.063.125
Çukurova El	450.000	50.000	11.11	-	-	500.000
Kordsa	151.875	-	-	60.750	40	212.625
Marbank	400.000	200.000	50	-	-	600.000
Medya Hol.	207.252	62.176	30	62.176	30	331.603
Tekstilbank	200.000	150.000	75	-	-	350.000
T. Şişe Cam	698.650	-	-	1.030.508	147.5	1.729.158

Şubat ayı içinde kabul edilen kayıtlı sermaye tavanı artırımları da «Tablo 2»de verilmiştir. Tablodan anlaşılacağı gibi, daha önce esas sermaye sisteminde olan Pınar Un'da kayıtlı sermaye sistemine yeni geçilmiştir.

Ay içinde Türk Ekonomi Bankası Merkez Şubesi ve İş Bankası şubeleri aracılığıyla halka arzedilen Milpa Ticari ve Sınai Ürünler Pazarlama Sanayi ve Ticaret A.Ş. hisseleri, geçen aylarda halka arzedilen hisselerin gösterdiği performansı gösterememiş ve hızla değer kaybetmişlerdir. Halka arzı takiben, 15 Şubat 1994 tarihinden itibaren 1.000 TL nominal değerli hisse için 45.000 TL baz fiyat ile Borsa İkinci Pazarı'nda işlem görmeye başlayan hisseler günlerce taban fiyattan işlem görerek «25 Şubat 1994, Cuma» günü 22.000 liraya gerilemişlerdir. Böylece 10 günlük süre içinde yatırımcıların kaybı % 51.11 oranında olmuştur. Daha önce 100.000 liradan halka arzedilecekleri açıklanan ve el altından daha yüksek fiyatlarla pazarlandıkları rivayet edilen İhlas Holding hisseleri de bu fiyattan yeterli talep görmeyince, satış fiyatları 50.000 liraya çekilmiş ve bu fiyat indirimi SPK tarafından da onaylanmıştır. Hisse alabilmek için günlerce öncesinden 100.000 lira karşılığı para yatırmış olan yatırımcıların mağdur olmaması için nasıl bir yöntem izleneceği merakla beklenmektedir.

TABLO 2
Şubat Ayında Kayıtlı Sermaye Tavanı Artırımları
(Milyon TL)

Şirket	Eski Kay. Ser.	Yeni Kay. Ser.
Global Yat.	100.000	500.000
Gübre Fab.	240.000	480.000
Emsan Beşyıldız	42.000	150.000
Marshall	180.000	1.250.000
Pınar Un	0	30.000
Sarkuysan	200.000	1.000.000
Tam Sig.	50.000	500.000
Transtürk H.	175.000	350.000

İ.M.K.B. tarihinin en hızlı düşüşlerinden birini yaşadığımız Ocak-Şubat döneminde, hemen her hissede benzer oranda düşüşler gözlenmiştir. «Tablo 3»de, dergimizce yapılacak çeşitli analizler için 1994 yılının örnek kütlesi olarak saptanmış bulunan 100 hissenin, İMKB İndeksi'nin en yüksek düzeyine ulaşmış olduğu 13 Ocak günü ile, en düşük düzeyine gerilemiş olduğu 11 Şubat tarihleri arasındaki fiyat düşüşleri listelenmiştir. Sözkonusu dönem içinde sermaye artırımını gerçekleştirmiş Brisa, Çelik Halat, Deva Holding, Netaş ve Şişe Cam için 11 Şubat fiyatları, sermaye artırımını öncesi eşdeğerlerine dönüştürülmüştür. Söz konusu dönemde fiyatların ortalama olarak % 48'ine gerilediği, diğer bir deyişle % 52 değer kaybettiği görülmektedir. Seçilmiş örnek kütle için basit aritmetik ortalama şeklinde hesaplanmış fiyat oranı (% 47.99), borsa indeksinin aynı tarihler için hesaplanmış oranına (% 48.00) son derece yakın gerçekleşmiştir.

Tabloda yer alan 100 hisseden yalnızca üçünde (Akçimento, Ege Bira ve Migros) söz konusu dönemde fiyat artışı olurken, diğer tüm hisseler şu veya bu oran-

TABLO 3: 13 OCAK VE 11 ŞUBAT 1994 FİYATLARININ KARŞILAŞTIRILMASI

Şirket	13 Ocak Fiyatı	11 Şubat Fiyatı	(2)/(1) (%)	Şirket	13 Ocak Fiyatı	11 Şubat Fiyatı	(2)/(1) (%)	Şirket	13 Ocak Fiyatı	11 Şubat Fiyatı	(2)/(1) (%)
Akal Tekst.	19.250	8.300	43.12	Erdemir	9.800	3.300	33.67	Peg Prof.	7.400	4.650	62.84
Akçimento	28.000	31.000	110.71	Finans F.K.	13.250	3.350	25.28	Petkim	6.500	2.800	43.08
Aksa	23.500	14.250	60.64	Gentaş	21.500	9.000	41.86	Petrol Of.	43.500	15.750	36.21
Alarko Hol.	35.000	13.000	37.14	Good—Year	35.000	29.500	84.29	Pınar Et	8.700	2.600	29.89
Alarko San.	130.000	42.000	32.31	Gübre Fab.	8.800	2.400	27.27	Pınar Su	32.500	12.750	39.23
Altınyıldız	31.500	11.500	36.51	Güney Bira	28.000	26.500	94.64	Pınar Süt	68.000	23.500	34.56
Anadolu C.	7.100	4.200	59.15	Hektaş	7.200	1.975	27.43	Pınar Un	14.750	4.200	28.47
Anadolu S.	34.000	13.000	38.24	İktisat F.K.	32.500	9.000	27.69	Pimaş	17.000	10.300	60.59
Arçelik	28.500	15.000	52.63	İrtema	9.000	3.400	37.78	Raks Elek.	18.500	6.500	35.14
Aselsan	13.500	4.500	33.33	İzmir D.Ç.	3.800	1.475	38.82	Sabah Yay	5.350	1.850	34.58
Aygaz	16.250	6.800	41.85	İzocam	20.250	12.000	59.26	Sarkuysan	36.000	20.000	55.56
Bağtaş	13.500	4.700	34.81	Kartonsan	23.000	10.750	46.74	Sun Elektro	4.500	1.550	34.44
Bekoteknik	17.000	9.300	54.71	Kav	13.250	4.800	36.23	Tat Kons.	32.000	15.250	47.66
Bolu Çim.	7.600	3.050	40.13	Kelebek	20.750	16.500	79.52	Teletaş	28.500	14.000	49.12
Brisa	36.000	21.500	59.72	Kepez El.	21.750	9.500	43.68	Tire Kut.	10.500	4.200	40.00
Bursa Çim.	32.500	17.000	52.31	Koç Hol.	54.000	27.000	50.00	Tof. Oto Fab.	125.000	83.000	66.40
Çelik Hal.	21.250	11.865	55.84	Koç Yat.	63.000	45.000	71.43	Tof. Oto Tic.	120.000	45.000	37.50
Çimentaş	44.000	22.000	50.00	Konya Çim.	295.000	115.000	38.98	Trakya Cam	8.200	6.200	75.61
Çimsa	74.000	46.000	62.16	Kordşa	14.000	6.300	45.00	Transtürk H.	6.900	2.300	33.33
Çukurova	23.000	11.500	50.00	Köytaş	4.750	1.775	37.37	Turcas	18.250	8.300	45.48
Denizli C.	20.500	8.800	42.93	Kütahya P.	10.500	3.700	35.24	Tüpraş	17.750	6.400	36.06
Deva Hol.	17.750	10.600	59.72	Makina T.	5.400	2.000	37.04	T. D. Döküm	24.500	15.000	61.22
Doğan Hol.	69.000	20.000	28.99	Mardin Ç.	31.500	11.750	37.30	T. Siemens	30.500	14.500	47.54
Doğusan	8.600	2.700	31.40	Maret	20.000	7.600	38.00	T. Şişe Cam	11.750	4.145	35.28
Doktaş	30.500	24.000	78.69	Marm. Martı	4.200	1.850	44.05	T. Tuborg	24.500	13.750	56.12
Ecz. İlaç	16.500	12.250	74.24	Marshall	17.000	7.400	43.53	Usaş	195.000	57.000	29.23
Ecz. Yat.	13.750	5.300	38.55	Metaş	6.600	2.100	31.82	Uşak Ser.	10.700	3.800	35.51
Ege Bira	47.500	53.500	112.63	Migros	215.000	240.000	111.63	Ünye Çim.	13.000	9.200	70.77
Ege End.	20.000	9.100	45.50	Milliyet	49.000	19.500	39.80	Vakıf F.K.	10.800	5.700	52.78
Ege Gübre	11.750	4.300	36.60	Netaş	83.000	40.850	49.22	Vestel	5.300	2.175	41.04
Ege Ser.	13.000	6.700	51.54	Net Hol.	8.300	1.825	21.99	Yasaş	11.750	4.800	40.85
Emsan	20.500	5.400	26.34	Niğde Çim.	29.000	12.000	41.38	Yünsa	14.000	5.900	42.14
Enka Hol.	25.000	21.500	86.00	Olmuksa	11.000	4.200	38.18	Ortalama			47.99
Erciyas	31.500	21.500	68.25	Otosan	165.000	95.000	57.58	İMKB İnd.	28.883.61	13.863.76	48.00

da değer kaybetmişlerdir. En fazla değer kaybına uğrayan Net Holding hisselerinde, bir aylık süre içinde hisse fiyatı neredeyse beşte birine inmiştir. Değeri % 30'dan aşağı inen, diğer bir deyişle % 70'den fazla değer kaybeden hisseler olarak, Doğan Holding, Emsan Beşyıldız, Finans Finansal Kiralama, Gübre Fabrikaları, Hektaş, İktisat Finansal Kiralama, Pınar Et, Pınar Un ve Usaş dikkati çekmektedirler. Bu büyük değer düşüşlerinin, özellikle yüksek fiyatlardan hisse satın almış küçük tasarruf sahiplerini telafi edilmesi çok güç sıkıntılara sokmuş ve güven kaybına yol açmış olduğu kuşkusuzdur.

Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi Hisse Senedi Fiyat İndeksi
(Ocak 1974 = 100)

AYLAR	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994
Ocak	297.38	493.05	1711.69	714.75	6793.38	8224.39	12953.90	10382.15	46499.72
Şubat	325.71	658.37	1465.45	822.11	7402.13	10950.59	9572.27	14056.56	43685.74
Mart	316.36	619.21	1351.48	923.62	6957.24	9793.56	11006.98	13455.69	
Nisan	305.68	613.09	917.93	1009.89	7054.56	8814.38	10128.12	20399.46	
Mayıs	304.85	833.54	1005.71	1334.72	8438.48	7932.99	9067.92	21856.16	
Haziran	306.66	1050.91	924.97	1745.24	7573.16	8275.36	12297.79	26303.88	
Temmuz	323.22	1709.16	927.28	1554.78	10664.47	7533.47	11754.44	24501.68	
Ağustos	360.80	2290.94	816.29	1716.64	10166.14	7950.10	11314.53	27193.90	
Eylül	394.62	2015.20	881.71	2673.32	10907.66	6913.80	10310.15	33729.97	
Ekim	384.48	1548.75	734.01	3486.07	10596.87	6835.47	9077.97	34444.97	
Kasım	406.68	1374.18	777.53	3241.70	6955.17	10214.39	9344.20	44519.48	
Aralık	438.99	1202.28	722.21	4940.99	6750.24	11048.39	9744.28	51099.56	

DR. ÖZTİN AKGÜÇ

EKONOMİDE GERÇEĞİ ARAYIŞ

1980 sonrası izlenen ekonomik politikanın bir eleştirisi niteliğinde olan bu kitap, tartışmaya açık olmak üzere alternatif politikalar önermekte, ekonomide bazı gerçekleri yakalamayı amaçlamaktadır.

*Fiyatı 60.000 TL/Öğrencilere indirimli
(Öğrencilerin yayınevine başvurmaları)*

Politikada Gerçeği Arayış (Yeni Çıktı)
Toplumsal Davranışlarda Gerçeği Arayış (Yeni Çıktı)
Enflasyonda Gerçeği Arayış (Hazırlanıyor)

BAĞLAM YAYINCILIK

Ankara Cad. No: 13/1 34410 Cağaloğlu/İstanbul, Tel: 513 59 68

Sıra No.	Kuruluşun Adı	Kayıtlı Sermaye (Milyon TL)	Çıkarılmış (Ödenmiş) Sermaye (Milyon TL)	Takvim Yılı Kâr (Net)			Dağıtılan Kâr Payı (%)			Piyasa Fiyatı (TL)			
				1990 (Milyon TL)	1991 (Milyon TL)	1992 (Milyon TL)	1990 (Net)	1991 (Net)	1992 (Net)	Şubat 1993	Aralık 1993	Ocak 1994	Şubat 1994
1	AKÇİMENTO	150.000	84.656,3	34.959	48.795	87.500	25	30	50	7.000	21.500	27.500	35.000
2	ANADOLU CAM	250.000	108.000	9.177	30	16.847	26	-	15	1.350	5.800	5.900	4.500
3	ARÇELİK	2.000.000	864.000	187.666	367.714	588.565	165	143,60	77	8.300	19.250	19.000	20.500
4	BAĞFAŞ	200.000	200.000	21.113	44.738	103.047	50	15	30	1.625	11.250	7.600	4.800
5	BOLU ÇİMENTO	324.876,5	324.876,5	12.185	32.534	55.787	56,80	41,70	28	1.750	5.400	5.000	3.550
6	BRİSA	607.500	1.063.125	21.024	12.060	104.490	12	6	32,50	6.300	24.000	27.500	30.500
7	ÇELİK HALAT	174.960	174.960	15.959	9.319	22.875	60	20	40	4.650	15.500	5.400	4.100
8	ÇİMSA	200.000	56.160	16.415	37.433	101.528	20	32	85,50	12.500	53.500	50.000	48.000
9	ÇUKUROVA ELEKTRİK	1.500.000	500.000	123.636	202.004	514.857	120	80	100	8.000	19.500	14.250	13.750
10	DÖKTAŞ	250.000	100.000	19.120	34.476	63.764	70	56	67	11.750	20.250	17.000	17.250
11	ECZACIBAŞI YATIRIM	250.000	120.960	8.315	16.414	38.368	50	50	30	5.500	10.200	7.900	6.500
12	EGE BİRACILIK	315.000	201.600	46.146	96.459	220.582	130	500	100	45.500	43.000	34.000	57.000
13	EGE GÜBRE	54.000	54.000	(2.758)	(6.029)	16.971	-	-	5	1.250	9.500	6.000	3.600
14	EREĞLİ DEMİR ÇELİK	2.500.000	2.304.000	430.977	762.738	693.214	30	40	40	3.300	7.100	7.200	4.050
15	GOOD-YEAR	360.000	118.694,44	(32.095)	50.587	79.925	-	25	60	12.250	32.500	30.500	30.500
16	GÜBRE FABRİKALARI	480.000	240.000	10.515	4.864	4.369	-	-	1	810	7.000	4.600	2.400
17	GÜNEY BİRACILIK	100.000	75.600	13.564	31.500	37.686	75	240	40	21.500	19.500	22.000	27.500
18	HEKTAŞ	200.000	85.000	7.119	5.492	11.931	71	19,15	20,25	1.625	4.600	3.350	2.300
19	İZMİR DEMİR ÇELİK	1.346.625	1.346.625	(31.223)	(16.305)	52.437	-	-	-	550	2.375	2.250	1.875
20	İZOCAM	450.000	105.000	17.242	42.259	50.780	82,50	87,50	75	15.500	16.750	12.000	13.000
21	KARTONSAN	108.000	108.000	21.950	22.012	48.428	35	20	30	2.850	17.500	15.000	12.500
22	KAV	62.400	62.400	8.458	722	(7.863)	64	12	-	2.025	7.500	7.100	6.500
23	KOÇ HOLDİNG	4.000.000	1.000.000	139.062	346.596	445.676	32,60	53,50	35	9.750	34.500	30.000	35.000
24	KOÇ YATIRIM	400.000	120.000	26.219	61.683	106.253	60	100	100	25.500	40.000	38.500	43.000
25	KORDSA	300.000	212.825	39.345	73.987	59.393	21	25	20	2.300	8.100	9.000	4.300
26	MAKİNA TAKIM	100.000	76.590	1.038	(5.801)	(11.406)	17	-	-	520	4.250	3.450	3.200
27	MARSHALL	1.250.000	61.200	17.762	16.875	53.315	83	42	61	7.400	13.250	10.250	8.000
28	MİGROS	100.000	20.000	1.946	11.205	40.933	16	37,50	100	58.000	195.000	200.000	195.000
29	OLUKSA	100.000	77.000	214	4.371	11.008	-	4	10	1.700	5.500	6.000	3.950
30	OTOSAN	500.000	110.000	101.989	100.254	221.932	95	90	114	25.500	110.000	110.000	82.000
31	PETROL OFİSİ	3.000.000	504.000	193.368	277.192	546.913	80,75	61,29	86,30	6.100	35.000	29.000	24.000
32	PINAR SÜT	72.900	24.300	909	2.913	8.895	7,50	9,74	27,88	2.800	44.500	44.000	31.000
33	SARKIYAN	1.000.000	75.600	29.187	42.054	70.100	200	70	100	16.000	23.000	29.000	22.000
34	TELETAŞ	1.000.000	200.000	29.366	47.303	63.091	27	75	15	3.150	20.000	17.500	18.250
35	TÜRK DEMİR DÖKÜM	1.000.000	250.000	31.730	79.465	152.111	50	65	80	13.250	18.000	18.500	17.750
36	TÜRK SİEMENS	300.000	126.000	19.542	24.769	108.370	50	75	60	16.500	19.000	17.500	16.250
37	TÜRK HANKASI -B-	-	30.000	181.811	477.147	843.397	46,47	74	41,86	8.800	47.500	38.500	21.500
38	TÜRKİYE ŞİŞE VE CAM	3.000.000	1.729.158	29.837	42.538	83.461	20	10	11	1.550	7.400	7.200	2.150
39	YAPİ KREDİ -B-	-	1.800.000	292.982	463.606	508.333	75,84	54,12	40	1.150	5.600	4.250	3.500
40	YASAS	81.000	81.000	3.788	4.374	24.434	17,66	13	25	1.575	9.000	6.300	4.650

Akbank, 21. yüzyıla hazır!

Türk bankacılık sektörünü 21. yüzyıla taşıyan Akbank, "dünyanın 500 büyük bankası" arasındaki yerini her yıl korumaktadır.

Akbank, yurtiçinde 550 şubesi, yurtdışında 9 temsilciliğiyle tam bankacılık hizmeti verir... Londra'da tamamı Türk sermayesiyle gerçekleştirilen ilk Türk bankası

Sabancı Bank plc Akbank tarafından kurulmuştur. Fransa'nın en büyük bankası

Banque Nationale de Paris ve

Almanya'nın ikinci büyük bankası

Dresdner Bank A.G. ile ortak olarak

ülkemizde **BNP-Ak- Dresdner Bank**'ın kurulmasını yine Akbank sağlamıştır...

Türk bankacılığını dünyaya kanıtlayan banka, Akbank olmuştur...

Akbank, çağdaş bankacılık anlayışı, istikrarlı büyümesiyle 46 yıldır Türk ekonomisine yön vermeye devam etmekte, Türkiye'ye en iyiyi sunmaktadır...

AKBANK
Güveninizin Fesri

Görüşler

Prof. Dr. DÜNDAR SAĞLAM

Avrupa'da Fransız-Alman Sermayesi ile Kurulan Şirketlerde Yönetim Sorunları

SUNUŞ

Aşağıda çevirisini sunduğumuz ilginç yazının konusunu, Fransız-Alman ortaklığı ile kurulan şirketlerde, yöneticilerin kültür ve gelenek farklılıklarından doğan çeşitli sorunlar oluşturmaktadır. Gerçekten her iki ulusun işletme yöneticileri arasında sürüp giden yanlış anlama ve sürtüşmelerin sebebiyet verdiği zararların son yıllarda çok yüksek tutarlara eriştiği bilinmektedir. Alman ve Fransız tarihinden süzülüp gelen toplumsal değerlerin ve davranışların aynı işletme potasında bir günde ahenkli bir işbirliğine dönüşmesini beklemek doğru olmaz. Ancak, sorun ortadadır ve iyileştirmek için her iki tarafın ciddi çaba sarfetmesi gerekmektedir.

Konunun Türkiye açısından değerlendirilmesine gelince, bizim işlet-

me yöneticilerimizin kültür ve davranışları Fransız yöneticilerine büyük bir benzerlik göstermektedir. Türkiye'de işletme yönetiminde, katılımcı bir davranış ve gelenek henüz oluşmuş değildir. Alman yönetim geleneğinde gözlenen katılımcı yaklaşım yerine ülkemizde ekonominin ve toplum hayatımızın bütün kesimlerinde hiyerarşik karar alma, lidere ya da genel müdüre tam itaat, toplantıların genellikle formalite olarak görülmesi gibi yaklaşımların benimsendiği görülmektedir. Patron en iyisini bilir, işini istediği gibi yönetir biçiminde özetlenebilecek zihniyetin toplumumuzda derin biçimde kök saldiğini biliyoruz.

İleri derecede gelişmiş ülkeler arasında sayılan Fransa ve Almanya'nın ortak işletmelerinde ortaya çıkan sorunlardan bizim çıkarabileceğimiz çok faydalı dersler olduğuna inanıyor-

rum. Çünkü ülkemizde yabancı sermaye ile ortak olarak kurulan işletme sayısında son yıllarda önemli artışlar olmuştur. Alman, Fransız, İsviçre, Japonya vb. sermayesinin Türklerle birlikte kurduğu ortak şirketlerde yabancı ve Türk yöneticiler yanyana çalışmaktadırlar. Türk insanının bu türlü ortamlarda nasıl sonuçlar elde ettiği konusunda yeterli incelemeler yapılmış değildir. Gelecekte bu türlü araştırmaların yapılacağına inanıyorum.

YÖNETİM GELENEKLERİ VE KÜLTÜR FARKLILIKLARINDAN DOĞAN SORUNLAR (*)

BİR felaket, toplantı bir saate varmadan dağıldı. Yöneticiler yeni bir randez-vous tespit etmeden kızgınlık içinde toplantıyı terk ettiler. Fransızlar «bildiğimiz Alman diktası, Alman silindiri» diye kendi aralarında konuşuyorlar. Almanlar ise «işte tipik bir Fransız davranışı, ortada somut bir şey yok, bol laf var» diyorlar.

Alman-Fransız ortaklığı ile kurulan şirket toplantılarında, yukarıdakine benzer senaryolara çok sık rastlanmaktadır. Oysa bu çatışmalar küçük bir tercüme hatasından doğmuş olabilir. Örneğin, Alman yöneticilerin elindeki gündemde «Konzept» kelimesi Fransızca metinde «Concept» diye tercüme edilmiştir. Oysa bu kelimeler aynı şeyi ifade etmemektedir.

Nitekim Almanlar yukarıdaki toplantıya çok ayrıntılı bir üretim programı ile geldikleri halde Fransızlar, muğlak ve genel bir inceleme ile yetinmişlerdir. Prof. André Laurent, karşılıklı

kültür ve geleneklerimizi anlamak için uzun bir yol katetmemiz lazım demektir. Ne yazık ki yanlış anlamalardan kaynaklanan zararların kaydedildiği bir istatistik bilgi yok elimizde. Özellikle işletmelere bu çatışmalar çok pahalıya malolmaktadır. Bugün 1000'i aşan Alman şirketlerine Fransızlar hissedar olarak iştirak etmişlerdir. Aynı şekilde 2000 Fransız şirketine de Almanlar ortaktır.

Rhin nehrinin bir tarafında Protestan ruhu ekonomiye yansımakta, diğer tarafta ise Fransız usulü rasyonellik düşüncelere ve davranışlara yön vermektedir. Âdeta Luther ile Decartes karşı karşıyadır.

Yapı Farklılıkları

Almanlar kararlarını genellikle yuvanlak bir masa etrafında görüşerek topluca almaktadırlar. Oysa Fransızlar hiyerarşik pramit'e uygun olarak karar almaktadırlar. Fransa'da tepede şirket genel müdürü vardır, diğer kişilerin görüşleri bilgi verme niteliğinde algılanır. Dresdner Bank ile BNP arasındaki iştirak alışverişi sırasında Fransızlar Alman yetkili muhataplarını tespitte zorlukla karşılaştıklarını söylemektedirler. BNP müdürü René Thomas Dresdner Bank'ın bir düzine yönetim kurulu üyesiyle ayrı ayrı müzakere yapmak zorunda kaldığını ifade etmiştir. KONSEY toplantılarında BNP

(*) «Ludwig Siegele» tarafından kaleme alınan bu yazı, 5 Şubat 1993 tarihli «Die Zeit»de yayınlanmıştır. Çeviri, 17 Kasım 1993 tarihli «Problèmes Économiques»de yer alan metinden yapılmıştır.

genel müdürü Thomas geniş bir yetkiye sahip olduğu halde, Dresdner Bank direktörü Wolfeane Röller ise da-
ima diğer yetkililerle bilgi alışverişi yapmak gereğini duymuştur.

Fransızlar böyle bir davranışı iki şekilde yorumlamışlardır: Ya bu genel müdürün realitede hiçbir yetkisi yoktur. Ya da bu adam bizi oyalamaktadır. Almanya'da genel müdür veya başkanın çoğunluğa daha saygılı davrandığı anlaşılmaktadır. Oysa bu durum Fransa'da bir zayıflık işareti olarak düşünülmektedir. Görüldüğü gibi Fransa'da yöneticilerin patron gibi davranması istenmektedir. Bu yüzden Alman bir yönetici, «Fransız Telekom'un genel müdürü bir sabah öksürürse bütün işletme öğleyin nezle olur.» demiştir. Fransızlarla birlikte icra kurulu toplantılarına katılan bir Alman yönetici bu tür toplantıların her zaman hiçbir karar alınmadan sona erdiğini söylemiştir. Ona göre Fransız şirket genel müdürlerinin katıldığı kurul toplantıları formaliteden öte bir anlam taşımaz. Çünkü nasıl olsa nihai kararları daima tepedeki yöneticiler verecektir. Hiyerarşik zihniyet ve davranış meslekdaşlar arasındaki ilişkilerde hemen kendini göstermektedir. Alman yöneticiler hiyerarşideki yerleri ne olursa olsun kendi aralarında tartışmaya büyük özen gösterirler. Fransızlar ise sahibi oldukları fikirleri kendileri için saklamak eğilimindedirler. Şirket içinde haber toplamak onu çıkarları için kullanmak Fransızlar için âdeta milli bir spor haline gelmiştir.

Toplantılar için hazırlanan not ve

tutanakların düzenli bir biçimde üyelerine dağıtılması nedense Fransa'da gerçekleştirilememektedir. Tutanak hazırlanması için zaman harcanmasına Fransızlar tahammül edememekte, bunun çabuk karar alınmasını engellediğini iddia etmektedirler. Fransızlar Alman firmalarının sağlam biçimde kurulduğunu fakat çok ağır işlediğinden yakınmaktadırlar: «Almanlar yazılı tutanakları beklediklerinden hızlı karar alamamakta ve bu durum onlara pahalıya mal olmaktadır.» demektedirler.

Personel Seçimi ve Mesleki Kariyer

Alman ve Fransız ortaklıklarında görülen farklılıklar yalnız işletme bünyesinden kaynaklanmamakta, kariyer anlayışında da kendini göstermektedir. Örneğin, Almanya'da bir kişinin mesleki kariyerinin 25 yılını aynı firmada ve aynı bölümde yapması olumlu ve ciddi bir referans sayılır. Oysa Fransa'da böyle bir kişiye olumlu gözle bakılmaz. Fransızlar için iş hayatında önemli olan seçkin bir okuldan mezun olmak, hızla terfi etmek ve politik ilişkilerini iyi ayarlamak şeklinde özetlenebilir.

Uluslararası müşavirlik firmalarından birinin yaptığı incelemeye göre, Almanya'da 200'den fazla büyük firmanın üst yöneticilerinin yüzde 30'u aynı işletmeden yetişmişlerdir. Oysa Fransa'da bu oran yüzde 6 dolayındadır. Alman işletme yöneticilerinin sadece % 8'i evvelce kamu hizmetlerinde çalışmış olduğu halde, Fransa'da

özel kesim yöneticilerinden % 45'inin büyük okullardan mezun olup evvelce kamu hizmetlerinde sorumluluk yüklendikleri anlaşılmıştır.

Sözkonusu seçkin okulların (örneğin, Ecole Nationale d'Administration - ENA - gibi) eğitim sistemine bakıldığında, hepsinde orjinallik, konuşma yeteneği, hızlı kavrama, tutkulu olma gibi meziyetlerin eğitimde ön planda tutulduğu görülmektedir. Almanya'da benimsenen ve ağır işleyen terfi sistemiyle bu niteliklerin uyuşmadığı açıktır. Almanya'da işe alınmak için yapılan başvurulara dosyanın çok hacimli olmasına karşılık Fransa'da kısa bir özgeçmiş ve bir başvuru dilekçesi ile yetinildiği görülmektedir. Çünkü orada aday seçimin mülakatta göstereceği başarıya bağlı olduğunu bilmektedir. Uzlaştırılması çok güç iki iş ve dünya görüşü karşısında olduğumuz muhakkaktır.

Alman yöneticilerinin çoğu, kafası genel bilgilerle dolu bu kadar parlak bir kişinin işletmenin somut ve monoton koşullarına nasıl intibak edeceğini bir türlü anlamamaktadırlar. Çünkü onlara göre işletmenin bir amacı vardır, o da mal üretmek ve onu pazarlamaktır. Fransızların ünlü idare okulunun (ENA) diploması Alman uzmanlarının dudaklarında tatlı bir gülümseme yaratmaktadır. Bir işin % 80'inin başarılması Fransızları çok mutlu kıldığı ve kalan % 20'nin gayet normal karşılanması gerektiği kabul edilmesine rağmen, Almanlar çabalarını bu % 20'nin azaltılması üzerinde yoğunlaştırmaktadırlar. Çalışma metodları da çok farklıdır. Bir Fransız çok şeyi bira-

rada ve birden yapmak istediğinden, çoğu kere ulaşılabilecek hedef kaybolmaktadır. Oysa bir Alman dağılmaksızın dar bir alanda yoğun biçimde çalışmaktadır.

Uzlaşma Nasıl Sağlanacaktır?

Karşılıklı anlayışta ilerleme sağlanabilmenin birinci koşulu kendini tanımak, ikincisi karşındakini anlamak için çaba sarfetmektir. Her iki taraftaki yöneticiler kendi kültürlerinin üstün ve evrensel nitelikte olduğunda ısrar etmektedirler. Uzlaşmak için karşındakini tanımaya çalışmak hatta kendi davranışlarını eleştirici bir gözle görmek gerekmektedir. Bugün Alman ve Fransız yöneticileri şirketlerde birlikte yapıcı ve etken biçimde çalışacakları yerde, birbirlerine çelme atmakla zamanlarını ve enerjilerini israf etmektedirler. «Bu çatışmalar ve yanlış anlaşmalar olmasa Alman - Fransız ortaklıklarını kimse yıkamaz.» denilmektedir. Bu tür ortaklıkların Japonlar'dan bile daha başarılı sonuçlar alacağı ileri sürülmektedir.

Fransız BMW teşkilatının yöneticisi Stephane Chaniot şöyle demiştir: «Üretim organizasyonunda Almanlar Fransızlardan daha başarılıdır. Fakat Fransızların fikir üretmekte daha üretken oldukları kuşkusuzdur.»

- ◆ İnsan ruhunu okşayacak biçimde imal edilip satışa çıkarılan bir mamul, çok kaliteli olmasa bile, sahip bulunduğu yaratıcı gücü kamuoyuna kabul ettirecektir.

Herbert Bayer

Dış Basından

Derleyen: Doç. Dr. NİLSEN ALTINTAŞ

Tercihli Yatırımlar (*)

FİNANSAL tercihlerin nasıl maliyetlendirileceği ya da fiyatlandırılacağı konusundaki teori, patronların şirket paralarını yatırma yollarını geliştirebilir mi? Bir şirketin patronuyla finansal tercihler konusunda konuşulduğunda, sonuçta maliyetlerin nasıl paylaşılacağını gösteren manzara karşısında memnun olabilir veya şirketin bu faaliyetleri genel olarak engelleme stratejisini hatırlayarak rahatsız olur. Ancak bu sırada, yakın zamanda yeni bir fabrika kurulması hususunda alınan kararı ya da pazarlamacıların ilginç bir ürün üretimiyle ilgili önerilerini kesinlikle düşünmez.

Oysa düşünmelidir. Çünkü bu kararları almış olsaydı, muhtemelen finansal tercihlerin fiyatlandırılması teorisinin kurallarına uyacaktı. Princeton Üniversitesi'nde Avinash Dixit ve Massachusetts Institute of Technology Sloan School'dan Robert Pindyck isimli iki ekonomist tarafından yazılan yeni bir kitapta da bu görüş öne sürülmektedir. Kitapta yazarlar, tercih teorisini, şirketlerin geleneksel olarak yatırımlarını yönlendirme modeline entegre etmeye çalışmaktadırlar. Yazarların kendi ifadelerine göre bu birleştirici teori, şirket içinde neler olduğunu daha iyi açıklamakta ve eski yaklaşımlarda çözümsüz kalan bazı gerçek dünya sorunlarına açıklık getirmektedir.

İşletme okullarında yöneticiler, yatırımın Net Bugünkü Değeri'nin (NPV) nasıl hesap edildiğini öğrenirler. İleriki yıllarda oluşacak kârları öngörürler, belli bir iskonto oranı (İskonto oranı, devlet tahvillerinin faiz oranına, yatırımın riskini azaltacak belli bir oran ilave edilerek bulunur.) kullanıp bu kârları iskonto ederek kârların bugünkü değerini bulurlar. Şayet Net Bugünkü Değer projedeki yatırım mali-

(*) The Economist, 8 Ocak 1994.

yetinin bugünkü değerinden büyük ise, yani NPV pozitif ise, o yatırıma girilir; aksi takdirde yatırımın üzerinde bir kere daha düşünülmesi gerekir.

Bütün yatırım hesapları, gelecekteki kesin olarak bilinmeyen kârlılığın tahmin edilmesine dayanır. Ancak, geleneksel teori yatırımların şimdi yapılmasını veya hiç bir zaman yapılmamasını da varsayar.

Dixit ve Pindyck'e göre bu gerçekçi bir yaklaşım değildir. Yöneticilerin çoğunun ne zaman yatırım yapılacağı konusunda seçim yapma imkânları vardır. Beklemek bazen fırsat kaçırmak anlamına gelebilir. Dünyadaki belirsizlikler içinde projenin kaderi hakkında daha çok bilgi edinme şansı doğabilir.

Ekonomistler geri dönülmez bir yatırımın ertelenebilmesini finansal bir «tercih daveti»ne benzetmektedirler.

Şirket belli bir yatırım maliyeti karşılığında, kendi seçtiği gelecek bir zamanda projeden kâr edebilmek için yatırım yapma zorunluluğuna değil, tercih hakkına sahiptir. Bu tercih bir değere sahiptir. Eğer şirket yatırım yaparsa, bu tercihi kullanmakta veya finansal piyasa deyimiyile daha iyi bilgi toplamak için bekleme tercihinin «öldürmekte»dir.

Buradan öldürülen bu tercihin maliyetinin (daha iyi bilgi almak için beklemenin değeri) NPV'nin hesaplanmasında dikkate alınması gerekmektedir. Bir proje başlamadan önce gelecekteki kârların şimdiki değeri yatırım maliyetini geçmelidir.

Finansal tercihin parasal maliyeti, yatırım yapma seçeneğini öne çıkaran aktif değer (gelecekteki kârların) belirsizliğine çok bağımlıdır. Ayrıca, yazarların, şirketlerin gerçek tercihleri dedikleri değere, yani açılmamış yatırım fırsatlarına da bağımlıdır. Girdi maliyetlerinin, faiz oranlarının, vergilerin ve fiyatların bilinmezliği, gerçek tercihin «fiyatını» yukarı çeker ve şirketin bekleme avantajlarını artırır.

Bir finansal tercih, şayet aktif değer, tercih maliyeti artı yatırım maliyetini geçiyorsa, yani tercih «parasal» değer olarak biliniyorsa kârlıdır. Ancak, finansal piyasa satıcıları, parada «derinliğe» inerek daha fazla kârlılığı elde edecekleri ümidiyle çoğunlukla tercihlerini ellerinde tutarlar. Aynı mantık şirketlerin gerçek tercihleri için de geçerlidir.

Ortodoks yatırım teorisi, şirketlerin NPV'nin pozitif olması durumunda bir projeye yatırım yapmalarını tavsiye eder. Tercih – fiyatlandırma teorisi ise oldukça değişik bir tavsiyede bulunmaktadır: Sadece NPV çok büyük ise, şirketlerin bir projeye yatırım yapmaları anlamlıdır.

Gerçek hayatta genellikle bu yapılmaktadır. Çoğu patronlar temel NPV toplamalarını almakta, buna kendilerini rahat hissetmelerini sağlayacak bir değer ilave etmektedirler. Örneğin bunlar, öngörülen kârların bugünkü değerini standart iskon-

to oranının iki veya üç katı (rate of return) bir kârlılık olarak oranı bulurlar. Tercih – fiyatlandırma teorisini tipik işletme projelerinin büyük bir kısmına uygulayarak, bu iki ekonomist, bu tür mania oranlarının kullanımının çok yerinde olduğunu bulmuşlardır. Bununla beraber yeni «gerçek tercihler» teorisi patronların sadece iç-güdüleri ile hareket etmelerini önleyerek, onların daha gerçekçi olmalarını sağlamaktadır.

Teori aynı zamanda şirketlerin vergi, faiz oranları veya taleplere niçin yavaş reaksiyon gösterdiklerini açıklamaktadır. Bunların hepsi ortodoks teorisinin varsayımına göre anlık reaksiyonu gerektirmektedir. Patronlar belirsizliğin değişmesiyle daha ilgilidirler. Örneğin, bir hükümetin faiz oranlarını ve vergileri indirerek yatırımları arttırması, sonuç olarak daha uzun ekonomik zorlukların tohumlarını ekmektedir. Gerçekte bu durum belirsizliği arttıracak ve şirketlerin daha az yatırım yapmasına sebep olacaktır. Teori, belirsizliğin göreceli olarak daha açık olduğu alanlarda daha yararlıdır. Örneğin, petrol şirketlerinde bu teori uygulanabilmektedir. Petrol sektöründe temel bir risk vardır, o da petrol fiyatlarındaki değişmedir. Gayrimenkul geliştiriciler, elektrik şirketleri ve ilaç şirketleri de bu teorinin pratikte nasıl uygulanacağını araştırmaktadırlar. Bu teori, kansere çare bulmak için yatırım yapma konusunda veya uzun vadeli hedeflerin finansal sonuçlardan daha etkin olduğu stratejik kararların değerlendirilmesinde daha az geçerlidir.

Diğer bir problem teorisinin karmaşıklığındadır. Tradisyonel NPV modelinin basit kararlarının yöneticiler tarafından kullanılması onlarca yıl almıştır. Finansal tercihlerin maliyeti açık olmakla birlikte gerçek tercihlerin maliyetlerinde her zaman bir tartışma olacaktır. Bunlar piyasa arz ve taleplerine göre değil, yöneticilerin gelecek için varsayımlarına bağlıdır.

Buna rağmen teori eski NPV metoduna göre büyük bir ilerleme olduğunu ispatlamaktadır. Bu teorisin amacı, şirketin karar verme mekanizmasını, patronların finansal piyasalardan nasıl öğrenebileceklerini göstererek ilerletmek olmanın yanı sıra, finansal piyasalardaki insanların şirketleri anlamalarına da yardımcı olmaktadır. Şirketin henüz yatırım yapmadığı projeler de yatırım yaptıkları kadar değerli olabilir. Patronlar, şirketlerin hisse senetlerinin değerini, analistlere kendi yaptıkları kârlı şeyleri söyleyerek arttırabilirler mi?

BANKA VE EKONOMİK YORUMLAR (AYLIK DERGİ)

İDARE YERİ : Binbirdirek Mahallesi, Suterazisi Sokak No. 6 Kat 2; 34400 Sultanahmet - İstanbul • TELEFON : (0-212) 518 17 32 • YAĞIŞMA : P.K. 769; 80005 Karaköy - İstanbul • AÇIKLAMA : Dergi'deki yazılar kaynak göstermek koşuluyla alınabilir • KDV DAHİL 1994 İÇİN YILLIK ABONE : 360.000 TL; ÖĞRENCİLERE : 180.000 TL • BANKA HESAP NUMARALARI (İstanbul): Akbank Türbe Şubesi 443-2, İş Bankası Çağaloğlu Şubesi 256319, Yurt ve Kredi Bankası Çemberlitaş Şubesi 2269-9, Ziraat Bankası Beşoğlu Şubesi 768 • DİZGİ ve GRAFİK DÜZENLEMİ : Yazıevi, Telefon: 512 60 43 • BASKI : Kent Basımevi, Telefon: 528 08 15 • ÇİLT : Dostlar Çiltvi, Telefon: 526 59 24 • BASKI TARİHİ : 28 Mart 1994 • GENEL DAĞITIM: YAYSAT •

EKONOMİK GÖSTERGELER DIŞ DÜNYA (ŞUBAT 1994)

Ülkeler	GSMH/GSYİH*	Tüketici Fiyatları*	Ücretler Kazançlar*	İşsizlik Oranı (%) (En Son)	Dış Ticaret Dengesi** (Milyar \$) (Son 12 Ay)	Cari İşlem Dengesi (Milyar \$) (Son 12 Ay)	Faiz Oranları (%)	
							Para Piyasası (Son 3 Aylık)	Bankalar
								Kredi
A.B.D.	2.8	2.5	2.8	6.7	-115.7	-101.2	3.57	6.00
Avustralya	3.3	2.2	3.3	10.6	-0.3	-10.8	4.62	9.00
Almanya	-1.4	3.5	7.8	9.1	32.1	-23.4	5.85	9.00
Belçika	0.8	2.4	3.1	14.0	-1.9	8.7	6.50	10.25
Fransa	-1.2	2.1	2.6	12.0	14.7	13.6	6.16	7.95
Hollanda	0.8	2.4	2.9	7.5	5.7	6.8	5.20	7.50
İngiltere	2.5	2.5	3.0	9.9	-19.2	-13.6	5.13	6.25
İspanya	-0.9	5.0	6.3	23.1	-19.7	-5.5	8.56	9.00
İsveç	-0.7	4.0	2.7	8.8	7.0	0.3	6.95	9.50
İsviçre	-0.5	2.0	5.3	5.2	2.4	18.4	4.25	6.25
İtalya	-0.5	4.2	3.9	11.5	18.5	-1.1	8.31	9.88
Japonya	0.5	1.0	-2.5	2.9	141.5	131.5	2.17	3.00
Kanada	3.0	1.3	1.3	11.4	9.1	-19.8	3.81	5.50

Açıklamalar: (b.d.) = Belli Değil. Kaynak: The Economist, 26 Şubat - 4 Mart 1994.

(*) Yıllık Yüzde Değişim.

(**) Avustralya, Fransa, İngiltere, Japonya ve Kanada için İthalat F.O.B., İhracat F.O.B.; Diğerleri için C.I.F. / F.O.B.

YATIRIM OLANAKLARINI "KALKINMA" GÜVENCESİ İLE YAKALAYIN!

- Hisse senedi alım-satımı
- Hazine Bonosu ve Devlet Tahvili alım-satımı
- Repo İşlemleri
- Yatırım Fonları
- Portföy Yönetim ve Yatırım Danışmanlığı
- Tahvil ve Finansman Bonosu alım-satımı
- Haftalık Bülten, görüş ve önerilerimiz.

TÜRKİYE KALKINMA BANKASI A.Ş.

Sermaye Piyasası Grubu
"Hızlı ve Güvenilir İşlem"

Ankara
Sermaye Piyasası
İşlemleri Müdürlüğü
Orta Cad. No: 35
06440 Pınarbaşı Ankara
Tel: (312) 418 87 24
Tel: (312) 418 85 17
(312) 417 14 47
Fax: (312) 418 90 13

Ankara
Merkez Şubesi
Orta Cad. No: 28-A
06440 Pınarbaşı Ankara
Tel: (312) 418 87 24
(312) 418 81 87
(312) 417 83 32
Fax: (312) 417 71 38

İstanbul
Merkez Kayıtlar Merkezi
Boşnakada Cad. Raif R. 15A, Pa: 3
80300 Meriçli paftası İstanbul
Tel: (212) 212 50 20/24 sayı
Fax: (212) 211 57 02

İzmir Şubesi
Sahil Havası Bul.
No: 3 Kat: 2
Kızılay İş Merkezi
82710 Alsancak İzmir
Tel: (312) 463 30 48
(312) 463 67 48
Fax: (312) 422 57 55

Antalya Şubesi
Deniz Mh. Anadolular Cad. -
No: 31 07060 Antalya
20100 Dursun
Tel: (042) 248 91 70 (5 Hat)
Fax: (042) 241 14 89

Denizli Şubesi
Alparslan Bul. N:58A
İşhan Kat: 3
20100 Denizli
Tel: (025) 255 03 11 12
Fax: (025) 263 47 04

Gaziantep Şubesi
Ordu Cad. No: 7/C
27060 Gaziantep
Tel: (042) 338 40 94
(042) 338 40 95-96
Fax: (042) 308 40 87

Konya Şubesi
Varan Cad. Ada Han
No: 19/134-135
42040 Konya
Tel: (332) 322 24 26
(332) 322 24 27-3
Fax: (332) 322 84 51

**“BİRA”
BU KAPAĞIN
ALTINDADIR.**

Görüşler

ASUMAN ALTAY

Rant ve Rant Kollama Faaliyetleri

GİRİŞ

IKTİSAT literatüründe çok değişik tanımları yapılmış bir kavram olan «Rant», günümüz klasik politik iktisat yazınında farklı bir anlam kazanmıştır. Bu yeni anlama sahip Rant kavramı «Rant Kollama» adını almıştır.

«Rant Kollama» kavramının teorik çatısını vermeyi amaçlayan bu çalışmamızda, Rant Kollama faaliyetleri oluşturulmasında öncü olan günümüz politik iktisat kuramı içinde yer alan Kamu Tercihi ve Kollektif Faaliyetler teorisyenleri ile Dış Ticaret Politikası analistlerinin bu konudaki yaklaşımlarından söz edilmektedir. Ancak, buna geçmezden önce Rant kavramı fizyokratlardan günümüze değin açıklanmaktadır.

Rant, fizyokratlarda toprağın kira-

sı şeklinde algılanmış, klasik politik iktisat teorisinde farklı tanımları yapılmış olsa da, bir mülkiyet sonucunda elde edilen gelir unsuru olarak kabul gördüğü söylenebilir.

Rant günümüz politik iktisat literatüründe, kurumsal düzenlemelerle ilgili olmaktadır. Buna göre Rant, bazı kesim ve bireylerin hükümetlerden (politik mekanizmadan) kaynak transfer etmek için yaptıkları faaliyetlerden elde ettikleri gelirler/imtiyazlardır. Bireyler ya da gruplar bu faaliyetleri yaparken birtakım harcamalarda bulunurlar. Öyle ki bazen bu harcamalar elde edecekleri imtiyazın ya da gelirin boyutunu aşar.

Özellikle Kamu Tercihi teorisyenleri, bu tür faaliyetleri tamamıyla israf kabul eder ve ülke ekonomisi/refahı için büyük bir kayıp olarak görürler.

Kollektif Faaliyetler teorisyenleri de, bu faaliyetlerin boyutunun ülke ekonomisinin gelişmişlik düzeyi için bir ölçü olduğunu ileri sürerler. Hatta Rant Kollama Faaliyetlerinin büyük olduğu bir ekonomide büyümenin çok az olacağını; çünkü, elde edilen Milli Hâsıla'nın büyük bölümünün bu faaliyetleri yapan çevrelere aktığını belirtirler.

Dış Ticaret alanında çalışan teorisyenler ise, özellikle J. Bhagwati, Rant Kollama Faaliyetlerine farklı açıdan yaklaşarak, bu tür faaliyetlerin her zaman israf edici yapıda olmadıklarını, aksine ülke refahına olumlu etkileri de olabileceğini ileri sürerler.

Rant Kollama Teorisi ve Rant Kollama Faaliyetlerinin kapsamını vermeyi amaçlayan bu çalışmamızda Türkiye örneğine yer verilmeyecek, Türkiye'de Rant Kollama bir başka çalışmamızın konusu olacaktır.

I — RANT KAVRAMI VE EKONOMİK YAKLAŞIMLARDA RANT

A — Rant

Rant, bir kaynak sahibinin, kaynağın fırsat maliyeti üzerinde elde ettiği kazanç şeklinde tanımlanır (Tollison, 1982, s. 575; J. Buchanan – M. F. Flowers, 1987, s. 118).

Rant kavramı, fizyokratlardan bu yana politik iktisat teorisi literatüründe yer almış olup, zaman içinde farklı anlamlarda kullanılmıştır. Rant kavramı, klasik iktisat teorisinde bir mülkiyet sonucunda elde edilen gelir unsuru olarak genel kabul görmüştür.

Modern neo – klasik iktisat teorisinde ise Rant, kurumsal düzenlemeler ve haklarla ilgili olup, kurumsal ekonomi çerçevesinde incelenmektedir. Bu incelemeler, Kamu Tercih Analizi (bkz.: ALTAY, A. Olgunca, 1991, ss. 7 – 14) ve Dış Ticaret Politikası Analizlerinde (bkz.: Bhagwati, J. 1980, ss. 988 – 1002) görülmektedir. Ancak bu incelemelerde Rant, Rant Kollama olarak ifade edilmekte ve farklı faaliyetler için kullanılan bir kavram haline gelmektedir.

Rant Kollama (R-K), hükümetçe verilen bir monopolün ya da verilmiş olan bir monopol gücünün tesisi, elde edilmesi ya da devam ettirilmesi yolunda kaynakların kullanılmasıdır (Tullock, 1967, s. 224; Krueger, 1974, s. 291; Posner, 1975, s. 807 – 808; Buchanan, 1980, s. 3 – 14; Tollison, 1982, s. 575). Buna göre Rant, hükümetlerden refah transferleri kollamada bireylerin kaynak israf edici faaliyetleri şeklinde tanımlanabilir. R – K, sosyal bir artıktan ziyade sosyal israfı oluşturan ve bu israfı maksimize eden çabaların olduğu kurumsal boyutlardaki davranışları ifade etmektedir.

R – K literatürü, elde edilen hükümet yardımlarıyla, imtiyazlı bir pozisyona ulaşma çabaları üzerine yoğunlaştığı için R – K kavramı hükümetten sağlanacak imtiyazların hükümet programında yer almasını da kapsamaktadır. Hatta G. Tullock'a göre, çoğu hükümet transferi, refah içinde olandan fakir olana doğru değil, politik olarak organize olmada zayıf kalmış olandan güçlü bir şekilde organize olanlara doğru yönelmektedir (G. Tullock, 1989, s. 73).

R-K kavramı ve faaliyetleri ile ilgili ayrıntılı bilgilere ikinci kısımda yer verileceğinden burada konuya daha fazla girmiyoruz.

B — Politik İktisat Teorisinde Rant Yaklaşımları

Bu bağlamda Rant kavramı önce Klasik Politik İktisat Teorisi'nde «Rant» ve Modern Politik İktisat Teorisinde «Rant Kollama» olmak üzere iki ayrımla incelenecektir.

Rant Kollama Teorisine kurumsal bir çerçeve oluşturan Modern Politik İktisat Teorisinde Rant Kollama anlayışından söz etmezden önce, Klasik Politik İktisat Teorisinde Rant açıklanacaktır.

1. Klasik Politik İktisat Teorisinde Rant ile İlgili Görüşler

Klasik iktisatçılardan önce fizyokratlar Rant'ı, toprağın doğa verimliliğine dayanarak açıklamışlardır. Buna göre, topraktan elde edilen safi hâsılının bir kısmı toprak sahibine rant olarak gitmektedir.

Klasik politik iktisatçıların rant konusundaki görüşlerine baktığımızda, fizyokratlardan daha farklı bir rant anlayışına rastlıyoruz. Klasik iktisatçılar Rant'ı, üretim faktörlerinden biri olan toprağın kirası olarak kabul etmişler ve buna dayanarak ranta doğal unsurların oluşturduğu bir değer olarak bakmışlardır. Klasik politik iktisadın kurucusu sayılan A. Smith, toprağın safi hâsıla veren tek üretim unsuru olduğu fizyokrat görüşünü reddederek en büyük zenginlik kaynağının emek

olduğunu ileri sürmüştür (Ricardo, 1962, s. 33-34). A. Smith rantı, toprak sahibinin topraktan elde ettiği hâsıladan aldığı pay olarak tanımlamaktadır. Aynı zamanda Smith rantı bir tekefi fiyatı olarak da kabul eder.

T.R. Malthus'da rant teorisiyle nüfus artışı yaklaşımı arasında yakın bir ilişki bulunmaktadır. Malthus, toprak sahiplerinin nüfus arttıkça sosyal hâsıladan devamlı olarak bir pay alacaklarını belirtmiştir. Nitekim yazara göre rantın temelinde toprağın verimliliği vardır.

Malthus'un kötümser yaklaşımından etkilenen D. Ricardo'da ise rant, ekilen toprakların verimlilik farklarından meydana gelmekte ve bir «Diferansiyel Rant» kavramı ile açıklanmaktadır. Yazara göre rant toprağın cömertliğinden değil aksine olarak doğal kaynakların kıtlığından doğmaktadır (Ricardo, 1962, s. 34-35). Dolayısıyla rantı arttıran etkenler, nüfus artışı ile ekili alanların sınırlı olmasıdır.

J. Stuart Mill ise, rantın sahasını genişleterek toprak dışındaki üretim faktörlerinin de rant doğurabileceğini ileri sürmüştür. Yazar, Ricardo'nun diferansiyel rantına karşılık «Mutlak Rant» kavramını geliştirmiştir. Mill'e göre rant bir monopolcü durumun sonucudur. Miktarı sınırlı mallar, sahipleri bir anlaşma yapmasalar dahi monopolle konu olacaklardır.

2. Günümüz Politik İktisat Teorisinde Rant ile İlgili Görüşler

Modern Neo-Klasik Politik İktisat analizinde rant kavramı, farklı bir an-

lamda kullanılmakta ve «Rant Kollama» adını almaktadır. Bu kapsamda R-K faaliyetlerinin teorik çatışı öncelikle G. Tullock (1967) A. Krueger (1974); ve Posner (1975) tarafından oluşturulmuştur.

R-K kavramı 1974 yılında ilk olarak A. Krueger tarafından kullanılmıştır. A. Krueger geliştirmekte olan ülkelerde (GOÜ) istenilen büyüme seviyesine ulaşamama nedenleri ile ilgilenecek, bireylerin monopol rantlarını kazanmak amacıyla ithalat haklarını elde etmek için bir kayıp oluşturduğunu ileri sürmüştür (A. Krueger, 1974, s. 291). Bu kayıplar sonuçta, toplam refah üzerinde azaltıcı bir etkide bulunacak ve toplumun gelişim düzeyi düşecektir. Bireylerin, hükümetçe dağıtılan kota ve tarifeleri kendi çıkarları doğrultusunda kullanmak/elde etmek için lobbiler oluşturarak politik mekanizma üzerinde etkili olmak suretiyle kâr elde etmeye yönelik faaliyetleri A. Krueger tarafından «Rant Kollama Faaliyetleri (Rent-Seeking Activities)» olarak adlandırılmıştır.

A. Krueger, R-K faaliyetlerini genellikle rüşvetin, suiistimal ve kaçakçılığın ve yeraltı ekonomisinin bir çeşidi olarak görmüştür. Modelini de, ithalat lisansı tahsisleriyle, miktar kısıtlamaları ile ithalat rejimleri çerçevesinde meydana gelen rantlar üzerinde geliştirmiştir.

Gerçekte, R-K faaliyetleri ilk olarak 1967 yılında Gordon Tullock'un yazmış olduğu «The Welfare Cost of Tariffs, Monopolies, and Theft (Vergilerin, Monopolilerin ve Hırsızlıkların Refah Maliyeti)» adlı makalede söz edilmiştir. G. Tullock bu makalede, mono-

pol imtiyazı elde etme çabasında olan baskı ve çıkar gruplarının faaliyetlerini ve bunun sonucunda oluşan sosyal maliyeti incelemiştir (1).

R-K faaliyetleri ile ilgili olarak bir başka çalışma 1975'de R. A. Posner tarafından yapılmıştır. Posner'e göre, R-K faaliyetleri monopol gücünün dağıtılmasından başka bir şey değildir. Ona göre, R-K faaliyetleri, rekabeti içerir (2). R-K sağlayabilme için rekabet halinde olan kişiler/gruplar amaçlarına ulaşmada pek çok kaynak kullanacaklar ve bu da sonuçta israfa yol açacaktır (R. A. Posner, 1975, ss. 807-827).

Uluslararası ticarete «Rant Kollama Faaliyetleri» ile ilgili olarak A. Krueger'den sonra J. Bhagwati de 1982 yılında yaptığı bir çalışmada R-K'nın uluslararası ticaret teorisi alanındaki en önemli birkaç konudan biri olduğunu ileri sürmüştür. Ancak, bundan önce Bhagwati, Srinivasan ile 1980 yılındaki ortak çalışmalarında (J. Bhagwati-T. Srinivasan, 1980, ss. 1069-1087), R-K faaliyetleri ile ekonomik israfı ilişkilendirerek o güne kadar söz konusu olan R-K literatürünün bir kritiğini yapmışlardır. Onlara göre, verimsiz faaliyetlere kaynak aktarılması, belki israftır; ancak, bu her zaman R-K faaliyeti içinde görülmemelidir.

(1) G. Tullock, 1980 yılında Kamu Tercih Teorisi'nin bir dalı olarak R-K analiziyle ilgili birçok makaleyi «Toward A Theory of the Rent-Seeking Society (Bir R-K Toplumu Teorisi)» adlı kitapta J.M. Buchanan ve R. Tollison ile birlikte toplayarak R-K literatürüne önemli bir katkıda bulunmuştur.

(2) G. Tullock da R-K faaliyetlerinin rekabet içeren faaliyetler olduğu kanısını taşımaktadır.

J. Bhagwati 1982 yılında yapmış olduğu çalışmada A. Krueger'in modelini daha geliştirerek, Krueger'i modelinde genel kaldığı şeklinde eleştirmiştir. Bhagwati ayrıca bu çalışmasında R-K'dan başka «Tarife-Kollama (Tariff Seeking)», «Gelir-Kollama (Revenue-Seeking)» ve diğer çeşitli «Tahdit-Kollama (Restriction-Seeking) faaliyetleri» olduğunu ileri sürerek, tüm bunları genel bir başlık altında toplamıştır. Ve buna «Direkt Olarak Üreten Olmayan Kâr Kollama Faaliyetleri (Directly Unproductive Profit Seeking Activities: DUP)» adını vermiştir (J. Bhagwati, 1982, s. 988). Bhagwati'ye göre R-K faaliyetleri, Kamu Tercih Teorisyenlerinin iddia ettiği gibi her zaman israfa yol açan verimsiz ekonomik faaliyetler olmayabilir, aksine refaha dolaylı bir katkıda dahi bulunabilir (bkz.: Bhagwati, 1982, ss. 988-1002 - Bhagwati, 1980, ss. 355-363).

Günümüz Neo-Klasik politik iktisat literatüründe Kamu Tercih ve Uluslararası Ticaret ve Gelişme Okulu'nun yanısıra Kollektif Tercihler Okulu da bulunmaktadır. Kollektif Tercihler Okulu'nun (Collective Action) önde gelen ismi Mancur Olson, R-K analizi ile ilgili olarak bir analiz geliştirmiştir. Bu analiz yeni politik ekonominin bir örneğini oluşturmaktadır. «The Logic of Collective Action (Kollektif Eylemlerin Mantığı)» adlı kitabını 1965'de yazmış ve burada yer alan fikirlerini 1982'de yazdığı «The Rise and Decline of Nations (Ulusların Yükselişi ve Düşüşü)» adlı kitabında geliştirmiştir. Burada M. Olson R-K Analizini geliştirerek ekonomik kurumlarda R-K'yı incelemektedir. Kollektif faali-

yetlerin doğal olduğu kadar bireysel eylemler olduğunu da ileri sürerek, bunların zaman içinde «kamu malları»ndan yararlanmada özel çıkar gruplarını oluşturacağını belirtmiştir.

N. Olson bu basit analizi kullanarak, toplumlar arasında büyüme oranlarının niçin farklı olduğunu açıklayan «Kollektif Tercih Teorisi» (The Theory of Collective Choice)'ni geliştirmiştir. Olson'a göre, R-K süreci (bu arada bireylerin kendi özel çıkarları için lobi grupları içinde yer almaları), toplum üzerinde sınırlayıcı ve kısıtlayıcı bir rol oynamaktadır. Bu durum toplumun büyüme hızını azaltmaktadır. Ona göre, bir ülkede meydana gelecek ani bir değişim -örneğin savaş gibi, (ki bazı iktisatçılar bu değişime «Olson Şoku» demektedir.) - bu grupların gücünü kırarak «kurumsal bir skleroz (doku sertleşmesi)» meydana getirecek, böylece ekonomik büyüme gittikçe ağırlaşacak ve nihayetinde duracaktır (M. Olson, 1982, s. 54).

R-K Teorisi'ne yapılan diğer katkılar arasında D. Funderberg, J. Tirole ve Fisher'in çalışmaları sayılabilir. Ancak, bu araştırmacılar daha çok Posner'in 1975'de yazmış olduğu makalede geliştirdiği «sosyal israf aksiyomu» üzerinde durmuşlardır.

Örneğin, F.M. Fisher, bir monopolün, lobicilik faaliyetleri sonucunda değil de bir ihale yoluyla elde edilmesinin (tahsisinin) sosyal israfa her zaman yol açmayacağı üzerinde durmuştur (bkz. F.M. Fisher, 1985, ss. 410-416). Bundan başka Funderberg ve Tirole, eğer R-K faaliyetleri içinde rekabet yer almıyorsa (rekabet-

çi değilse), bu durumda tam bir israftan söz edilemeyeceğini belirtmişlerdir (bkz.: Fundenberg – Tirole, 1987; ss. 176 – 183).

Ayrıca J.T. Wender, hükümetçe dağıtılan bir monopole ulaşmaktan ziyade var olan bir monopolün devamının sağlanması/korunması için yapılan harcamaların yolaçtığı maliyetlerin ve bunun sonucunda oluşan sosyal kayıpların düşünülenden çok daha fazla olduğunu ileri sürmektedir (J.T. Wender, 1987, ss. 456 – 459).

R – K Teorisi alanında yapılan son çalışmalardan biri de Delorme ve Snow'a aittir. Araştırmacılar, R – K davranışlarının bazı monopol kazançlarında israfa yol açacağını ileri sürmektedirler. Zira vergi – finansman yardımlarıyla desteklenen rant savunucuları ve rant kollayıcılarına yapılan hükümet yardımlarının genişlemesine bağlı olarak R – K'da israf artmaktadır. Delorme ve Snow bu israfa getirilecek limitleri genel denge çerçevesinde göstermeye çalışmışlardır (bkz.: C.D. Delorme, A. Snow, 1990, ss. 129 – 154).

II — RANT KOLLAMA FAALİYETLERİ VE TÜRLERİ

Rantlar doğal bir şekilde piyasada fiyat sistemince yaratılabileceği gibi, hükümet faaliyetleri ile de yapay bir şekilde yaratılabilir. Rantın piyasada yaratılmasıyla «gerçek rant», birtakım hükümet politikalarıyla yaratılmasıyla da «yapay rant», ortaya çıkmaktadır. Bu bölümde rantların ortaya çıkışı, yol açtıkları ekonomik kayıplar ve bun-

ların ölçülmesi ile türleri incelenecektir.

A — Rant Kollama Faaliyetlerinin Ortaya Çıkışı

Rantlar, yapay (hükümetçe) ya da doğal (piyasada) olarak yaratılsın, meşru ya da gayrimeşru olarak kullanılırlar. Rantlar, doğal olarak yaratıldığından, arz ve talep fonksiyonlarındaki değişmeler aşırı kâr ya da zararlar neden olur. Bunun yanında hükümet düzenlemeleri ya da faaliyetleri, ekonominin bazı sektörlerine aşırı kazançlar ve bazı bireylere aşırı kârlar kazandırabilir. Bu yapılırken de doğal olarak toplumdaki bazı bireyler yapılan bu faaliyetten zarar görecektirler (C. Rowley – W. Shughart, R. Tollison, 1986, s. 264).

Yapay olarak nitelenen rantların ise çoğunlukla devletin bazı ekonomik faaliyetleri sınırlaması ya da düzenlemesi suretiyle ortaya çıktığı görülmektedir (J. Buchanan – M. Flowers, 1987, s. 118).

Rantların dinamik piyasa koşullarında elde edilmesi ile hükümet politikalarıyla yapay olarak yaratılması arasındaki en önemli fark, ancak arz ve talebin basit analizinin kullanılmasıyla ortaya çıkarılabilir. Bunu bir şekil üzerinde görmeye çalışalım (bkz.: Şekil 1).

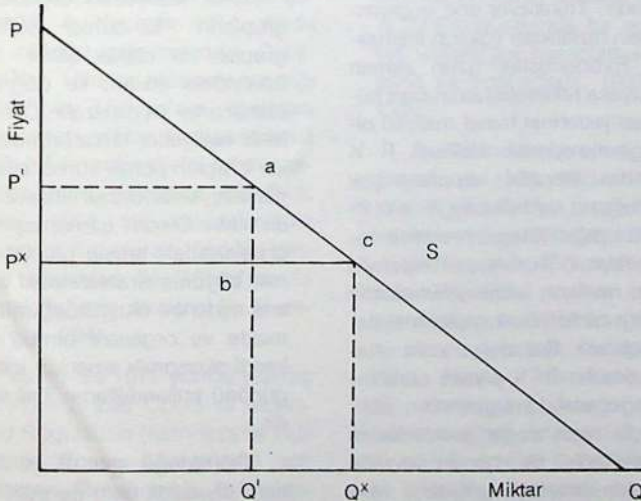
1. Dinamik Piyasa Koşullarında Rantın Yaratılması

Buradaki endüstrinin basit maliyetli bir endüstri olduğunu varsayalım. Şekilde yer alan «P» fiyatı, «Q» ise

miktarı belirtmektedir. Endüstri, talepte beklenmeyen bir artışın meydana gelmesiyle ortaya çıkan durumda uzun-dönem dengesi dışındadır. Uzun dönemde fiyat (P^x) ve miktarla (Q^x) ilgili piyasa düzenlemeleri hükümet faaliyetleri ile engellenemiyorsa, bu düzenlemelerde ekonomik rantlar önemli rol oynarlar. P^1 ve Q^1 ve şeklindeki fiyat ve miktarın yer aldığı kısa dönem dengesinde ise P a b P^x dikdörtgeninde yer alan bölgeye eşit oluşan ekonomik rant, endüstride mevcut firmaların sahiplerince kazanılır. Bu dikdörtgen ayrıca, ekonomik kârı da kapsar ki, bu kavram ekonomik rant ile aynı içeriktedir. Yukarıda sözü edilen normal kazançlar endüstriye yeni firmaları da çeker ve böylece üretim genişler, buna bağlı olarak da fiyatlar düşer. Bu süreç uzun dönem dengesine ulaşıncaya kadar devam ederek, sırasıyla P^x ve Q^x 'e ulaşılır.

Bu dengenin özelliği tüm ekonomik rant ve kârları yok etme (ortadan kaldırma) özelliğidir. Endüstride kullanılan kaynaklar, gelecekte en iyi kullanımda dengeye gelerek kâr sağlayacaklardır.

Dinamik bir piyasada Rant Kollama değer yaratır. Bu varsayımın geçerliliği ise «Şekil 1»deki uzun-dönemli düzenlemeler sonucunda piyasada meydana gelen kazanç ve kayıpların ölçülmesiyle yansıtılabilir (J. Buchanan - M. Flowers, 1987, s. 120). Endüstrideki firmalar grubu, P^1 a b P^x dikdörtgeni bölgesine eşit kâr kaybına uğrayacaktır. Bununla birlikte üreticilerin bu kaybı, tüketicilerin düşük fiyatla mal satın almalarıyla elde edecekleri kazançla eşit olacaktır. Ayrıca, üreticilerden tüketicilere olan bu transferlerde tüketiciler abc üçgenine eşit olan tüketici artığını (consumer surplus) da ek olarak elde edeceklerdir.

ŞEKİL 1

Böylece, üreticilerin R – K faaliyetleriyle yaratılan değerdeki net artmalar abc üçgeni tarafından yansıtılacaktır.

2. Hükümet Politikaları ile Yaratılan Rantlar

Bu çeşit rantlar da «Şekil 1» üzerinde açıklanacaktır. Buna göre, hükümet politikaları sonucunda meydana gelen fiyat ve miktarın ($P^1 - Q^1$) uzun dönem düzenlemeleri ile ($P^x - Q^x$) engellendiğini varsayalım. (Örneğin, bir üretim kotasının konması ya da düzenleme faaliyetlerinin engellenmesi). İlk örneğe bakarsak, bu örnekte, P^1 a b P^x dikdörtgenine eşit olan ekonomik rantın mevcut olduğunu görürüz. Burada bir soru akla gelmektedir: Hükümetin bu rantların elde edilmesi, devam ettirilmesi ve üretilmesi çabalarının ekonomiye yüklediği maliyet nedir? Bu kaybın bir kaynağı açıktır. Çünkü Q^x 'daki genişleme engellenmektedir. Tüketiciler abc üçgeninde yer alan fazlalıktan yoksun kalmaktadırlar. Ekonomistler uzun zaman bunun piyasa rekabetini sınırlayan hükümet faaliyetlerinin temel maliyeti olduğuna inanmışlardır. Halbuki, R – K konusundaki literatür, kayıpların çok fazla olduğunu ve belki de P^1 a c P^x alanını da aştığını öne sürmektedir. İşte, kaynaklar hükümet politikalarıyla yaratılan rantların elde edilmesinde kullanıldığı zaman bu kayıplar meydana gelmektedir. Burada şu soru ortaya çıkmaktadır: R – K piyasa sürecinde bir değer meydana getirirken, politik süreçte niçin değer yaratılmasını engellemektedir? Bu, her iki çevrede de rant elde etmede kaynakların nasıl kullanıldığıyla ilgili bir farklılıktır.

Piyasada üreticiler üretimi arttırmak için kaynak kullanırlar. Artan üretim malın/malların düşük fiyatla tüketiciye ulaşmasını sağlayarak bir tüketici fazlası meydana getirir. Ancak, bu politik süreçte mümkün değildir. Hükümet politikalarının amacı, üretimi sınırlamak ve böylece yapay olarak yaratılan yüksek bir fiyatı korumaktır. İşte bu tahsis, tipik olarak bir politik karar sonucunda oluşmuş bir tahsis olup, bir piyasa kararıyla oluşan tahsisten çok farklıdır.

Yapay olarak bir kıtlığın yaratılması, demokratik hükümetlerin yaygın olarak kullandıkları bir yöntemdir (J. Buchanan – M. Flowers, 1987, s. 121). Bunun sonucunda ise, üretken kaynaklar rantların elde edilmesinde kullanılmaktadır. Kaynakların bu şekilde kullanılması ise büyük kayıplara yol açmaktadır.

R – K faaliyetleri organize olmuş grupların –ki bunlar lobiler, baskı grupları vb. olarak bilinir– hükümet üzerindeki etkileri ile doğru orantılı olarak artar ya da azalır. Örneğin, kolektif faaliyetler literatüründe, özel çıkar grupları politik süreci etkileyen organizasyonlar olarak nitelendirilmektedir. M. Olson uzmanlaşmış baskı gruplarındaki artışın ulusların ekonomik büyüme oranlarındaki azalmanın ana nedenini oluşturduğunu ileri sürmekte ve organize olmuş grupların kendi ekonomik amaçları için devletin gücünü kullandıklarını ileri sürmektedir.

Görüldüğü gibi R – K faaliyetleri hem piyasada hem de politik süreçte söz konusu olmaktadır. Ancak, piya-

sa sürecinde yaratılan rantlar doğal yollardan meydana gelirken, politik süreçte yapay olarak yaratılmaktadır. İşte günümüz R-K literatüründe ve yapılan çalışmalarda üzerinde durulan, analizi yapılan bu tür R-K faaliyetleri olmaktadır.

B — Rant Kollama Faaliyetleri Sonucunda Ortaya Çıkan Ekonomik Kayıplar ve Ölçülmesi

R-K faaliyetleri -daha önce de söz edildiği gibi- toplumsal bir refah kaybına yol açmaktadır. Bu durumda önemli olan ve sorulması gereken soru; R-K faaliyetleri sonucunda meydana gelen refah kayıplarının büyüklüğünün hangi düzeyde olduğu- dur.

A. Krueger (1974) ve R. Posner (1975) bu kayıpları tahmin etmeye çalışmışlardır. A. Krueger 1974 yılında yapmış olduğu çalışmasında, Gelişmekte Olan Ülkeler arasında saydığı Hindistan ve Türkiye'nin ithalatları üzerine konan miktar kısıtlamalarının yol açtığı refah maliyetlerini tahmin etmiştir. Krueger, Hindistan için R-K maliyetini 1964 yılı rakamları ile GSMH'nin % 7'si olarak, Türkiye içinse 1968 rakamları ile GSMH'nin % 15'i olarak tahmin etmiştir (A. Krueger, 1974, s. 294).

R. Posner ise 1975 yılında yapmış olduğu «The Social Costs of Monopoly and Regulation (Monopol ve Düzenlemenin Sosyal Maliyetleri)» adlı çalışmasında «Rekabetçi R-K Modelini» kullanarak çeşitli endüstrilerdeki

düzenlemeler sonucu meydana gelen kayıpları tahmin etmiştir. Posner, kayıpların bazı endüstriler için % 10'dan % 60'a kadar uzandığı tahmininde bulunmuştur (bkz.: R. Posner, 1975, s. 816-817). Ayrıca monopol ve düzenleme faaliyetlerinin ABD'de GSMH'nin yaklaşık % 3'üne ulaştığını hesaplamıştır.

Rantlar konusunda özellikle Krueger ve Posner'in ilk ölçümleri, konunun çeşitli düzeylerde ampiriksel ve kuramsal incelenmesine yol açmıştır. Örneğin G. Tullock, refah kayıplarını inceleyerek, R-K ile meydana gelen rantlar ve refah kayıpları arasında basit bir ilişkinin olmadığını ispatlamıştır (Tullock, 1980, s. 97-112).

Laband ve Sophecleus ise Krueger ve Posner'den farklı olarak R-K'nın sosyal maliyetini ölçmeye çalışmışlardır. ABD'de 1985 yılında R-K'nın ekonomiye nominal GSMH'nin % 22.6'sı düzeyinde bir sosyal maliyet yüklediğini hesaplamışlardır (Laband ve Sophecleus, 1987, ss. 127, 133).

R-K konusunda bir diğer ampirik çalışma da 1989 yılında Katz ve Rosenberg tarafından yapılmıştır. Katz ve Rosenberg 1970-85 yılları arasında 20 ülkede R-K faaliyetlerinin sosyal maliyetlerini toplam bütçe harcamalarının ve GSMH'nin bir yüzdesi olarak ayrı ayrı hesaplamışlardır (bkz.: Katz - Rosenberg, 1989, s. 35). Buna göre örneğin Fransa'da bütçeye ilişkin ortalama R-K değeri % 1,28, İsviçre'de % 2,10, İngiltere'de % 2,55, Yunanistan'da % 5,28, İtalya'da % 7,31, Türkiye'de % 7,70, Mi-

sır'da % 10,19 civarındadır. Katz ve Rosenberg, bütçeye ilişkin R-K'nin yanısıra GSMH'nin % değeri olarak da R-K'yı incelemişler ve şu sonuçlara varmışlardır: İsviçre'de GSMH'nin R-K'ya gider ve atık (üste) olan kısmı 1, Fransa'da 3, İngiltere'de 9, Yunanistan'da 13, İtalya'da 18, Türkiye'de 15, Mısır'da 19, İsrail'de ise 20'dir. Özellikle Mısır ve İsrail gibi ülkelerde R-K yoluyla elde edilen kazançlar oldukça yüksektir.

Gerçekte, R-K'nin yol açtığı ekonomik israfın ve topluma yüklediği sosyal maliyetin net bir şekilde ölçülmesi çok zordur. Zira, çoğunlukla bu tür faaliyetler sağlıklı kayıt ve belge ile ispatlanamamakta ve ekonomi dışında bir tür alternatif ekonomi içinde olan faaliyetler olmaktadır. Ayrıca, pek çok ekonomist belirli bir faaliyetin israf olarak nitelendirilmesinin ekonomi teorisi dışında kalan bir konu olduğunu ileri sürerek, bu konunun daha çok normatif iktisat için sorgulanmasının yerinde olacağını belirtmektedir.

Ancak şunu vurgulamak gerekir ki, R-K faaliyetleri vardır ve bu faaliyetlerin yol açtıkları refah kayıplarının ortaya çıkartılması ve ekonomiye olan devlet müdahalelerinin bu bağlamda «Optimal Sınırı» tartışılarak belirlenmelidir. Tabii bu sınırın sağlıklı bir şekilde belirlenebilmesi için de güvenilir, gerçeği yansıtır istatistikî bilgilerin çok önemli olacağı da bir gerçektir.

C — Rant Kollama Faaliyetlerinin Türleri

R-K literatürü son yıllarda yapılan pek çok katkı ile oldukça zengin-

leşmiştir. Bunlar sonucunda da R-K alanında çeşitliliğin olduğu ortaya çıkmıştır.

R-K genel olarak Malî R-K, Sosyal R-K, ve Ekonomik R-K olarak ayırılmaya çalışıldığı gibi, daha spesifik düzeyde de ayrıştırılabilir. Şöyle ki, Monopol Kollama, Tarife Kollama, Lisans Kollama, Kota Kollama, Sosyal Yardım Kollama, Teşvik Kollama (bkz.: C. C. Aktan, 1992, ss. 35-36), Koruma Kollama vb. gibi...

● **Monopol Kollama:** Devlet tarafından verilen/verilecek olan bir monopol imtiyazını elde etmek için kişi ve grupların lobicilik faaliyetlerinde bulunarak, devletten bu hakkı satın almak, kullanmak ya da edinilmiş bir monopol hakkının devamını sağlamak amacıyla girişilen faaliyetler monopol kollama faaliyetleri olarak literatürde yer almaktadır.

● **Tarife Kollama:** Yurtiçi piyasada baskı ve çıkar gruplarının kârlarını arttırmak amacıyla belirli bazı mal ve hizmetleri ithalata konan tarife (gümrük vergileri) uygulaması ya da arttırılması veya bunların ithalatının yasaklanması için lobi oluşturarak hükümete yakın kaynaklara baskı yapmaları şeklindeki faaliyetlerdir. Bu konuda oluşturulan lobiler isteklere ulaşmada pek çok harcama da yaparlar.

● **Lisans Kollama:** İthalata getirilen ve zaman zaman dağıtılan tahsisli kotalardan lisans belgesi almak için girişilen lobicilik ve kollama faaliyetleri lisans kollama denir.

● **Kota Kollama:** Eğer ülkede ithalat kota veya kontenjan sistemine tabi ise bazı baskı ve çıkar gruplarının

bunları elde etmek için yaptıkları faaliyetler ile bunlar için yaptıkları harcamalar Kota Kollama ya da (Kontenjan Kollama) adını alır. Kota Kollama faaliyetlerinden yararlanan iki zıt taraf vardır. Biri, ithal edilecek mal ve hizmetler üzerine konan miktar kısıtlamalarının kaldırılmasıyla kazanç elde edecek taraf, diğeri ise ithali yapılacak mal ve hizmet miktar kısıtlamalarının arttırılması ile yurtiçi piyasada yüksek kâr elde etmeyi hedefleyen taraftır.

• **Teşvik, Sübvansiyon Kollama:** Bazı çevrelere kişisel veya grupsal çıkar sağlamak amacıyla baskı ve çıkar grupları oluşturarak iktisadi amaçlı mali yardımlar (vergi istisna ve muafiyetleri, tarımsal ürünler için destekleme alımları, faizsiz veya düşük

faizli krediler) sağlamak için politik mekanizma üzerinde baskı kurulması, teşvik ve sübvansiyon kollama olarak nitelendirilmektedir.

• **Sosyal Yardım Kollama:** Devletten sosyal amaçlı mali yardım elde etmek için bazı kişilerin veya kurumların politik mekanizma üzerinde lobicilik faaliyetleri gibi yollarla etkide bulunarak çıkar elde etmeleridir.

Görüldüğü gibi Rant Kollama faaliyetleri politik süreçte değişik kanallarla oluşturulmaktadır. Bu faaliyetler bir yandan kamu organizasyonunun genişliğinden ve iyi organize edilememesinden doğarken, diğeri yandan da haksız rekabete yol açarak piyasa mekanizmasının etkin işlemlerini de engellebilmektedirler.

13 Büyük Bankanın Ortak Kuruluşu

Yatırım Finansman A.Ş.

"Danışmadan Karar Vermeyiniz"

Gn. Md.	Tel: (212) 275 44 80 (40 Hat)	Fax: 272 44 48
Ankara Şube	Tel: (312) 417 30 46 (11 Hat)	Fax: 417 30 52
İzmir Şube	Tel: (232) 441 80 72 (8 Hat)	Fax: 441 80 94

KAYNAKÇA

AKTAN, C.C.; «Politik YoZlaşma ve Klep-tokrasi – 1980/1990 Türkiye Deneyimi», İstan-bul, Afa Yayınları, 1992.

ALTAY, A. Olgunca; «Kamu Tercihi Teori-si», Maliye Yazıları Dergisi, Temmuz – Ağustos 1991.

BHAGWATI, J.; «Directly Unproductive Profit Seeking (DUP) Activities», Journal of Political Economy, Vol. 9, No. 5, 1980.

.....; «Directly Unproductive Profit Seeking (DUP) Activities», Journal of Political Economy, October 1982.

.....; T. Srinivasan; «Revenue Seeking: A Generalization of the Theory of Tariffs», Journal of Political Economy, Vol. 88, 1980.

BUCHANAN, J.M.; M.F. Flowers; «The Public Finances», Illinois, USA, 1987.

.....; «Rent Seeking and Profit Seeking», In Tward a Theory of the Rent Seeking Society, College Studies, Texas, USA, 1980.

DELORME, C.D., A. Snow; «On the Limits of Rent Seeking Waste», Public Choice, Vol. 67, 1990.

FISHER, F.M.; «The Social Cost of Mono-poly and Regulation: Posner Reconsidered», Journal of Political Economy, Vol. 93, 1985.

FUNDENBERG – TIROLE; «Understanding Rent Dissipation: On the use of Game Theory in Industrial Organization», American Economic Review, Vol. 77, 1987.

KATZ, E.; J. Rosenberg; «Rent Seeking for Budgetary Allocation Preliminary Results for 20 Countries», Public Choice, Vol. 60, No. 2, 1989.

KRUEGER, A.; «The Political Economy of the Rent Seeking Society», American Economic Review, Vol. 64, 1974.

LABAND-SOPHECLEUS; «The Social Cost of Rent Seeking, First Estimates», Journal of Public Finance and Public Choice, 1987.

POSNER, R.A.; «The Social Cost of Mono-poly and Regulation», Journal of Political Economy, Vol. 83, 1975.

RICARDO, D.; «The Principles of Political Economy and Taxation», Introduction by Michael P. Fogarty, London, 1962.

ROWLEY, C.; W. Shughart, R. Tollison; «In-terest Groups and Deficits», Deficits, Ed. by J. Buchanan, C. Rowley, R. Tollison, Basil Mach-well, 1986.

TOLLISON, R.; «Rent Seeking: A Survey», Kyklos, Vol. 35, No. 4, 1982.

TULLOCK, G.; «The Welfare Cost of Mono-polies, Tariffs and Theft», The Western Economic Journal, June 1967.

.....; «The Economics of Special Pri-wilege and Rent Seeking», Klumer Academic Publishers, 1989.

WENDER, J.T.; «On Perfect Rent Dissipa-tion», American Economic Review, Vol. 77, 1987.

Sayın Okurumuz,

1994 yılı abonenizi yenilediniz mi?

Teşekkür ederiz...

Ayın Ekonomik Olayları

Dr. YILDIRIM KILKIŞ

1 1994 Ocak ayı ortalarında hızla gelişen para krizi, hem para piyasalarını hem de mal piyasalarını etkilemiştir. Özellikle otomotiv kesiminde başlayan bir süre ücretli izin uygulaması, piyasalardaki durgunluğun açık örneği olmuştur. Döviz fiyatlarının ve kredi faizlerinin hızla artması, emtia satış fiyatlarında belirsizlik yaratmış, vadeli satışların peşin satışlara yönelmesi, ticaret hacminin daralmasına yol açmıştır.

Para krizi, mevduatın ve kredilerin daralması, Türk Lirası'nın dövize kayması, 1994 Mart ayı ortalarında devam etmektedir. 1994 Şubat ayı başında 18.400 TL olan dolar 18 Mart akşamı 26.500 TL'na ulaşmıştır. Zaman zaman duyulan, ödeme sıkıntısı çekmesi ve dış kredi temininde zorluklarla karşılaşması nedeniyle devletin bankalardaki döviz tevdiat hesaplarına el koyacağı rivayetleri, kamuoyunu olumsuz etkilemektedir.

Ülkemizin içine girdiği ekonomik sorunlar ortamı, hiç şüphesiz, son zamanlarda birdenbire ortaya çıkmamıştır. Yatırımların çok yavaşlaması; ithalatımız ile ihracatımız arasındaki uçurumun derinleşmesi; tasarrufların faize, repo'ya, menkul kıymetlere ve dövize yönelmesi; iç ve dış borçların gittikçe büyümesi; kamu harcamalarının ve dolayısıyla açıklarının artması; üst üste gelerek bugünkü ortamı hazırlamıştır.

27 Mart 1994 yerel seçimlerinin heyecanına kapılmış olan Hükümet'in bugünlerde yatırımların ve ihracatın geliştirilmesine önem vermediği görülmektedir. Bir başka deyişle, ekonomimiz beklemeye girmek için gene bir vesile bulmuş durumdadır.

Bu genel ekonomik manzara dışında, 1994 Şubat – Mart ayları ortalarını kapsayan bir aylık dönemde tespit edilen ekonomik olaylar şöyle açıklanabilir.

Vergi Tebliğleri

19 Şubat 1994 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan 3 adet tebliğ ile Gelir Vergisi'ne ilişkin birçok hususa açıklık getirilmiştir.

- Gelir Vergisi Genel Tebliği Seri No. 173, Hayat Standardı esasına dair uygulamalarla ilgilidir. Bu tebliğde ayrıca, geçici vergi oranının % 30'dan % 50'ye çıkarıldığına değinilmekte, bununla ilgili düzenlemeler açıklanmaktadır.

- Gelir Vergisi Genel Tebliği Seri No. 174'de; ücretlerin vergilendirilmesi, bazı maktu had ve tutarlar, SSK primleri, gelir ve kurumlar vergileri ile ilgili yeni düzenlemeler açıklanmaktadır.

- Gelir Vergisi Genel Tebliği Seri No. 175 ile; ticaret borsalarında tescil ettirilerek yapılan alım – satım işlemlerinde Gelir Vergisi tevkifatı, muhtasar beyanname verme, buna eklenecek vesikalar ve sair konularda ticaret borsalarının sorumluluğu ile ilgili hususlar açıklanmaktadır.

Amme Alacaklarının Tahsilinde Gecikme Zammı

8 Mart 1994 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan Bakanlar Kurulu Kararı ile: vadesinde ödenmeyen amme alacaklarına uygulanacak gecikme zammının, vadenin bitim tarihinden itibaren başlamak üzere, her ay için % 12 olarak tahsil edilmesi öngörülmüştür. Bu oran daha önce % 9 idi.

Zamlar Devam Ediyor

Piyasaların çok sıkışık durumda olması ve 27 Mart 1994 yerel seçimleri dolayısıyla fiyat artışları az da olsa frenlenmiştir. Bununla beraber, 1994 Mart ayı içinde bazı zamlar olmuştur. Bunların başlıcaları şunlardır:

- 1 Mart 1994 tarihinden itibaren Erdemir'in ürettiği yassı mamullerin fiyatlarına % 9 ile % 15 arasında değişen oranlarda zam yapılmıştır.
- 1 Mart 1994'den itibaren Renault otomobillerinin fiyatları % 5.5 ile % 9 arasında değişen oranlarda artırılmıştır.
- 10 Mart 1994 tarihinden başlayarak, Demir – Çelik ürünleri fiyatları % 10 oranında zamlanmıştır.

Yeni Yayınlar

M. TARIK YAŞA

SİGORTACILIK VE SİGORTA ŞİRKETLERİ

KARACAN, Dr. Ali İhsan; Bağlam Yayınları No. 66, İnceleme-Araştırma No. 30, İstanbul, Ocak 1994, 328 sayfa, (KDV dahil) 65.000 TL (*).

Yazarın da «Önsöz»de belirttiği gibi; «Bankacılık konusunda ülkemizde önemli bir yayın birikimi olmasına karşın, sigortacılık hakkındaki çalışmaların sayısı kısıtlıdır. Sigortacılığa ilişkin» yapıtlar, genelde ya «sigorta hukuku» ya da «sigorta muhasebesi» dallarıyla ilgili çalışmalardır. «Sigortacılık ve sigorta şirketlerinin birer mali aracı kurum olma özelliklerini esas alan bir bakış açısından» kaleme alınmış kitaplar, «hemen hemen yok denecek kadar azdır.» Yazarın amacı, sigortacılığın bu yönünü tartışmaya açmaktır.

Gerçekten de sigortacılık, hukuk ve muhasebenin yanı sıra, genelde yönetim ve özellikle de pazarlama ile

ilgili boyutları olan bir iş dalıdır. Kitapta sigortacılığın anılan yönlerine mali aracılık işlevi açısından olabildiğince değinilmiştir. Yazarın, bir yandan bankacılık kadar sigortacılık alanında da deneyimli olması, öte yandan bilim adamı niteliği ile konuya ilişkin iç ve dış kaynaklı literatürü sürekli izlemiş bulunması; teori ile pratiğin kaynaştığı bir yapının ortaya çıkmasında etken olmuştur.

Kitap, «Giriş»i izleyen yedi bölümden oluşmakta ve konuya ilgi duyanlar açısından çok yararlı bulunduğu «Kaynaklar» ile tamamlanmaktadır. «Kaynaklar»da, konuya ilişkin olup yurt içinde ve dışında yayınlanmış kitaplar, incelemeler, yazılar ve sair başvuru malzemesi toplu halde sunulmaktadır.

(*) Kitabı satın almak isteyenler; «Bağlam Yayıncılık, Ankara Caddesi No. 13/1, 34410 Çağaloğlu-İstanbul» adresine başvurmalıdır. Telefon: (0-212) 513 59 68.

Birinci bölümde «Risk ve Risk Yönetimi» incelenmekte, ikinci bölümde genel olarak «Sigorta» üzerinde durulmaktadır. Bu arada; sigortanın özelliği, işleyişi, sigortalanabilirliğin koşulları, sigortacılık ve ekonomik analiz, sigorta sözleşmeleri ve reasürans anlatılmaktadır.

Üçüncü bölümde «Sigortacılığın Yasal Düzenlemeye Tâbi Tutulması» başlığı altında yasal düzenlemenin gereği ve biçimleri açıklanmaktadır. Dördüncü bölüm «Sigorta Kurumları»na ayrılmıştır. Bu arada; sigortanın gelişmesi, tipleri, ürünleri ve özellikleri; özel sigorta organizasyonları; aracı kurum olarak sigorta şirketleri incelenmektedir.

Beşinci bölümde «Uygulanan Sigortalar» üzerinde durulmaktadır. Bu arada; hayat sigortası, sorumluluk sigortası, mal sigortası, parasal kayıplar sigortası ve nakliyat sigortaları hakkında bilgi verilmektedir. Altınca bölüm «Dünyada Sigorta Sektörüne Genel Bir Bakış»a ayrılmıştır. Yedinci bölümde ise «Türkiye'de Sigorta Sektörü» ayrıntılı bir biçimde ele alınmaktadır.

Yazarın da «Giriş»te ifade ettiği gibi, bu çalışmada; sigortacılığın temel ilkeleri ve uygulanan sigorta türleri incelenmiş, sigorta sektörünün dünyada ve Türkiye'deki boyutu ve özellikleri aktarılmaya çalışılmıştır.

Yazarı, bu yararlı çalışması için kutlarız. Yazarın daha önce bankacılık konusunda yayınlanmış yapıtları gibi, bu son kitabının da ilgi göreceğini ümit ediyoruz.

Kitabı okumalarını konu ile ilgili tüm okurlarımıza salık veririz. Kitap, ilgili dallarda lisans ve lisans üstü öğretim görmekte olan öğrenciler için de yararlı bir kaynak niteliğindedir.

banka ve
ekonomik
yorumlar
Aylık Dergi

●
Ciltlenmiş
eski sayıları:
●

1989 Yılı Cildi: 100.000 TL
1990 Yılı Cildi: 120.000 TL
1991 Yılı Cildi: 140.000 TL
1992 Yılı Cildi: 150.000 TL
1993 Yılı Cildi: 200.000 TL
(Öğrencilere % 50 indirim)
●

İSTEME ADRESİ:

Binbirdirek Mahallesi
Suterazisi Sokak No. 6/2
Sultanahmet - İstanbul
Telefon: 518 17 32

◆ En çok inandığımız şeyler, en az bildiklerimizdir.

Montaigne

İŞ İŞTEN GEÇMEDEN... OYAK SİGORTA

► Tüm Konut Sigortası ► Tüm İşyeri Sigortası ► Tüm
Otel Sigortası ► Kar Kaybı Sigortası ► Kira Kaybı Sigortası
Kasko Sigortası ► Trafik Sigortası ► Yurtdışı Kasko
Sigortası ► Yeşil Kart Sigortası ► Otobüs Koltuk Sigortası
Taşınan Yük Sigortası ► Bağış Sigortası ► Mal Sorumluluk
Sigortası ► Fırdi Kaza Sigortası ► Hırsızlık Sigortası

► Taşınan Para Sigortası ► Emvileri Sımsımal Sigortası
► Cam Kırılması Sigortası ► Uçak Sigortası ► Helikopter
Sigortası ► Tekne sigortası ► Yat sigortası ► Tekne
ve Yat İnşaat Sigortası ► Marina Sigortası ► Nakliyat
Sigortası ► Harp Sigortası ► Lisans Kaybı Sigortası
► CMR Sigortası ► İnşaat Sigortası ► Montaj Sigortası

► Makine Kırılması Sigortası ► Elektronik Cihaz
Sigortası ► Sağlık Sigortası ► Hayat Sigortası
► Yanırlarınzen Sigortası ► Kıredı Hayat Sigortası ► Zehi
Ünün Sigortası ► Sera Sigortası ► Kümes Hayvanları
Sigortası ► B. Baş Hayvan Sigortası ► Kültür Balıkçılığ
Sigortası

OYAK SİGORTA

Meclis Mebusan Cad. Oyak İş Hanı No: 81 Salspazarı - İST.
Tel: (212) 251 98 04 (8 hat) Ankara (312) 418 03 35 - 418 03 36
İzmir (232) 463 38 96 - 422 67 06 Adana (322) 457 19 65 - 457 72 62
Oyak Sigorta bir Ordu Yardımcıma Kurumu ve Emekli Bankası kuruluğudur

RENAULT 9 FAIRWAY

**Keyifli ve renkli bir dünya... Hani şu, bir an için bile
olsa kendinizi duyguların akışına bırakıp ulaşmak
istediğiniz dünya... Bir güvercinin kanadına tutunup
uçup gitmek istediğiniz dünya...**

Şimdi Fairway'le o dünyaya çok yakınsınız...

- 1600 cc motor hacmi ● Aerodinamik yapılı ön panjur ● Ön ve arkada kasa renginde, darbe emici özellikli ve spoiler'lı aerodinamik geniş tamponlar
- Merkezi kilit, renkli camlar, elektrikle kumandalı ön camlar
- Kasa rengi aerodinamik arka rüzgarlık

Renault 9 Fairway ile ilgili daha ayrıntılı bilgi almak için BİLGİ RENAULT-MAİS'i arayın. Renault 1, 1.1, 1.3 motorlu modelleri için.

